

Anmeldelser

Ingeborg Cock-Clausen:

Moden 1890-1920

Historicisme og nye tider København. Nationalmuseet og Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S 1994. ISBN 87-17-06270-5. 195 s., ill. Kr. 340,-.

De tredive år, som forfatteren har valgt at behandle i ovenstående bog, danner på mange måder optakten til vor tid, også hvad angår beklædningsformer, og det kan derfor forekomme noget snævert at fokusere på dette begrænsede tidsrum i stedet for at skildre udspringet og det senere forløb i een stor sammenhæng. For når korsettet er lagt på hylden, det konfektionerede tøj er introduceret på markedet, og kvinderne er blevet emanciperede og har fået stemmeret, hvad er der da mere at sige. Sikkert en hel del målt med forfatterens målestok, for Ingeborg Cock-Clausen går grundigt til værks i sin behandling af dragtskik fra 1890 til 1920.

I et indledende afsnit om modens veje, hvem bestemmer moden i Paris? i København? kommer hun ind på den større tilgængelighed og de nye muligheder, som modeblade med indlagte snitmønstre og stormagasiner, som frit kan besøges, giver for påvirkning af den brede befolkning i modemæssig henseende.

Derefter følger først et afsnit om mandsdragten med en gennemgang af de dragtformer og dragtdele, som karakteriserede den perioden igennem, de væsentlige ændringer i form af jakkesæt med tilhørende vest, smoking, skjorte med fast flip, bukser med opslag etc. Generelt kan det siges, at mandsdragten udvikler sig i retning af større bekvemmelighed, og at nye aktiviteter giver anledning til at skabe en variation af dragter til forskellige formål.

Det samme kan i endnu højere grad siges om kvindedragten, eftersom mode- dragten i periodens første tiår stadig var

bygget op over en invaliderende korsettering og et meget begrænset aktivitetsmønster. Med kvindens deltagelse i samfundslivet ændrer dragtformerne karakter, og en variation af dragter til forskellige formål introduceres. Forfatteren kommer grundigt ind på de tidlige bevægelser omkring reformdragten her og i andre lande, og ser arbejdet med at introducere denne tvangfri dragt som forudsætningen for den mere bekvemme kvindedragt, der efterfølgende kommer på mode.

Som det var tilfældet med mandsdragten, følger en gennemgang af kvindedragter til forskellige lejligheder og af dragternes enkelte og mangfoldige bestanddele – meget nyttigt, eftersom borgerskabets og detailhandlens opblomstring giver anledning til en variation af varer og betegnelser for tilbehør, som det er vanskeligt at gennemskue. Meget oplysende er også den følgende gennemgang af periodens kjoler med konkrete eksempler fra Nationalmuseets dragtsamling, opmålt og tegnet af Karen Jacobi og Marianne Rasmussen. De konstruktive principper i periodens tidlige kjoler, som i lighed med facaderne på historicismens arkitektur kan være helt camouflerede af pynt i form af blonder, flæser, bieser og agramaner, kan være vanskelige at udrede med det blotte øje. Men her får man syn for sagn, og her kan man aflæse, hvorledes kvindekroppen via introduktionen af et fuldstændigt ændret snit bogstaveligt talt kommer ud af sit fængsel.

Til slut følger en oversigt med biografier over tidens modefirmaer, en udførlig litteraturliste samt et sags- og ordregister, der tilfulde viser, at forfatteren har været vidt omkring i sin søgen efter periodens dragter og deres brugere. Ligesom med historicismens arkitektur har man haft et lidt ambivalent forhold til dens dragter, som jo i og for sig fungerer som signalelementer af

en højlig interessant epokes mennesker. Godt at de er blevet behandlet, så vi kan håndtere dem – dragterne altså.

Ulla Thyrring

Kirsten Simonsen:

Byteori og hverdagspraksis. København, Akademisk Forlag, 1993. 314 s. ISBN 87-500-3174-0. Kr. 300,-.

Byteori og hverdagspraksis er en doktorafhandling. Det er en overvejende teoretisk diskuterende bog. En mindre del af bogen består i en case som er en interview-undersøgelse i et københavnsk nordvest kvarter.

Hovedinteressen i bogen ligger imidlertid på det teoretiske og filosofiske. Det teoretisk/filosofiske kerneproblem i bogen er hvorvidt menneskelig handling bestemmes af en grundlæggende struktur, eller hvorvidt det er menneskelig praksis der skaber strukturen. Det er dette teoretiske dilemma – hvorledes forholdet mellem struktur og praksis er – som optager forfatteren, og som hun i sin afhandling giver et bud på.

Der er andre diskussioner, af teoretisk art, som bliver ført i *Byteori og hverdagspraksis*: I 1970'erne, hvor kultur- og samfundsforskningen var marxistisk inspireret, var *tid* og *rum* ikke faktorer man tog særligt hensyn til, da de ingen plads havde i det marxistisk-strukturalistiske paradigme. Studier af lokalsamfund ophørte eksempelvis: rum – geografisk afgrænsede genstandsfelter – havde ikke plads i teorien. Og samtidig blev mennesket, ifølge Kirsten Simonsen, reduceret til viljeløse bærere af en bestemt struktur. Mennesket bliver i marxismen *tingsliggjort*.

Det er nogle af disse forhold Kirsten Simonsen vil råde bud på. Hun ønsker at bedrive forstående-fortolkende videnskab – hermeneutisk videnskab. Og hertil skal hendes københavnske case tjene som eksempel. Det skal være en undersøgelse, som dels tager hensyn til rum (kvarteret i nordvest København) dels til tiden det foregår i. Hendes metode til at forstå og fortolke kvarterets beboeres hverdagslige praksis, er feltarbejde. Kirsten Simonsen bevæger sig her ind på et område som

antropologer, etnologer og andre gennem tiden har opnået en vis erfaring med: At studere mindre afgrænsede fænomener, at fortolke menneskers adfærd i den sammenhæng – den tidsmæssige og rumlige kontekst – de befinder sig i.

Hvis man ønsker at læse *Byteori og hverdagspraksis* for dens konklusioner m.h.t. hverdagsliv, og beboernes tilknytning til kvarteret, i et nordvest-københavnsk område, er bogen ikke specielt udbytterig. Set ud fra antropologiske og etnologisk/folkloristiske normer vil den empiriske undersøgelse blive anset for spinkel både m.h.t. mængden og fortolkningen af interviewene, foruden m.h.t. at sætte interviewede personers udtalelser ind i en sammenhæng, bl.a. en rumlig og tidsmæssig sammenhæng. Der er meget der tyder på at Kirsten Simonsen ikke har *viden* nok om de enkelte informanter og deres daglige sammenhænge, til at kunne fortolke deres udsagn. Et forhold man især som hermeneutiker skal være opmærksom på. Hvis man derimod ønsker at sætte sig ind i by-teorihistorien bliver de teoretiske problemer til forskellige tider godt og grundigt gennemgået.

Karen Katharine Elberg

Lørn Piø: Visemageren. 1800-tallets skillingvisekonge Julius Strandberg København. Strandbergs Forlag, 1994. 174 s. ISBN 87-7717-094-6. Kr. 198,-.

Den foreliggende bog bekræfter Søren Kierkegaards påstand, at når det ideelle emne finder sin ideelle forfatter skabes mesterværket. I en lang årrække, velnok siden udgivelsen i 1959 af bogen *Skillingviserne om Christiansborg Slots brand 1884*, har Lørn Piø beskæftiget sig med forlæggeren og bogtrykkeren Julius Strandberg (1834-1903); han dukker op i mange sammenhænge i Piøs forskning og der er naturligvis en helt speciel pointe i, at denne bog udkommer på det forlag, der grundlagdes af Strandberg selv og i dag videreføres af hans oldebarn.

Strandbergs virksomhed omfattede ikke blot skillingstryk. I de tretten år han arbejdede som typograf skrev han humoristiske historier, lejlighedssange og viser

om aktuelle emner, der fra 1853 udkom i skillingstryk. Desuden skrev han viser til en række satirisk-humoristiske blade. I 1861 grundlagde Strandberg sit forlag, og her udsendte han, ud over viser, praktiske håndbøger for landmænd, havebøger, koge- og bagebøger og bøger med selskabslege, tydninger af drømme og kloge folks råd, hvoraf han selv skrev de fleste. Endelig udgav han en række af de gamle folkebøger, som fx *Kejser Octaviano* og *Till Ugelspiis Historie*.

Men det er som skillingsviseforfatter og -producent, at Strandberg skabte sit imperium og indtager sin plads i de danske massemediers historie. Skillingsstrykket, indeholdende viser om dagsaktuelle, dramatiske eller sentimentale begivenheder, kan dateres tilbage til slutningen af 1500-tallet. Men først ca. 200 år senere kan man tale om en egentlig kommerciel skillingsviseproduktion – med centrum i København – der i 1800-tallet kulminerede netop med Strandberg, som i perioden 1861-1903 trykte flere end 10.000 sange og viser og på et enkelt år kunne udsende over 400.000 eksemplarer. Skillingsstrykterne blev distribueret direkte fra trykkeriet, solgt på gader og markeder og det lykkedes Strandberg ovenikøbet at bygge et helt net af omrejsende kolportører og faste handlende i en række provinsbyer.

Grundlaget for Piøs beskæftigelse med Strandberg udgøres af Strandberg-arkivet, der siden 1970 befinder sig i Dansk Folkemindesamling og som undertegnede anmelder selv har draget stor nytte af. Her findes ikke blot en lang række samlebind med visetryk og folkebøger, trykte lejlighedssange, manuskripter og biographica men også de uvurderlige notes- og statusbøger og ikke mindst de kombinerede regnskabs- og dagbøger, som Strandberg førte fra 1863 til sin død. Således skorter det ikke på kildemateriale. Snarere har opgaven for Piø været at skabe overblik, drage de store linier og slå ned på hvad der er væsentligt i Strandbergs virksomhed. Og det er lykkedes til fulde.

Piøs hensigt er både at vise, hvor integreret viseproduktionen var i Strandbergs dagligdag og hvorledes han ikke var nogen visedigter men netop en visemager, en håndværker og forretningsmand. I

kapitlet: *Liv og karriere* fortæller Piø fængslende og veloplagt om Strandbergs sociale opstigning fra asylbarn og vajsenhushdreng til veletableret millionær med landsted i Skovshoved. Han påviser hvordan det først var viserne om krigen i 1870 i forbindelse med den fransk-tyske krig, der gav ham den store økonomiske gevinst. Strandberg både skrev, trykte og distribuerede sine produkter og var ganske klar over, hvad det publikum han skrev til forlangte. Herom skriver han i forordet til sin – iøvrigt eneste – antologi af egne *Viser og Sange, samt Smaadigte* (1874): »Stor Værdi i poetisk Henseende har jeg ikke tillagt nogen af Sangene eller Digtene; [men] hvad der end kan siges for eller imod dem, saa er det et ubestrideligt Faktum, at de have lydt i Folkemunde atter og atter . . .«

For at forklare Strandbergs store folkelige succes skaber Piø begrebet »syngfortælle«: ... han havde et åbenlyst talent for at kunne skrive historier på sangbare vers ... så man blev holdt fangen fra først til sidst – og det var netop sådanne viser, folk havde brug for – dels til deres egen fornøjelse og dels når de underholdt andre« (s. 158). I sin videre analyse rammer Piø det centrale i sin beskrivelse af det, der sikrer skillingsviserne succes: at de på én eller anden måde skal forekomme at være sandfærdige, »hvis de ikke ligefrem var sande, så kunne de godt være det« (ibid.).

I det næste kapitel: *Visemageren under arbejdet*, klassificerer Piø Strandbergs viseproduktion i A-, B- og C-viser efter deres kvalitet. A-viserne er netop »syngfortælle«-viserne, der fortæller en god historie, fx om »hvorledes Jørgen Nilen væltede med et Hølæs...« eller visen om »Matrosen, der besøgte sin Kjæreste og drak Toddy og spiste Æbleskiver...« Disse viser signerede Strandberg undertiden med sine initialer: J.S. Derimod er B-viserne, de romantisk og sentimentale viser, oftest anonyme. I denne gruppe findes Strandbergs best sellers som fx. hans meget frie oversættelse fra 1881 af Stephen Fosters »O, Susanna« og den anden store skillingsviseschlager »Hjalmar og Hulda« fra 1877, oversat efter et svensk digt af Wilhelmina Stålberg. I Strandbergs

årsoversigt for 1880/81 angives dens oplag til 50.000 og successen var så stor, at han både udgav visen som folkebog og digtede en helt ny vise, »Hjalmars Længsel efter Hulda«. I bunden af karakterskælaen befinder C-viserne sig, de såkaldte nyhedsviser om mord, brande og katastrofer, »Ekstrabladviser«, der alle fra Strandbergs side er anonyme eller pseudonyme. Han var udmærket godt klar over, at han med dem skrabede bunden – men kommercielt var de en stor succes!

Piø fokuserer endvidere på Strandbergs talent for at vælge den rette melodi, hans brug af illustrationer (han havde sit eget billedarkiv, hvis materiale kunne varieres eller manipuleres alt efter tekstens behov) samt, i kapitlet: *Visesalget og visesælgere*, forhandlingen og distributionen af viserne. Her er materiale, der for første gang gøres tilgængeligt. Piø giver et fascinerende indblik i en dygtig forretningsmands helt moderne metoder for at klare sig i konkurrencen, opbygge et omfattende og tilforladeligt distributionsnet og sikre sig, at produktet så hurtigt som muligt kan komme ud til konsumenterne – dette kapitel er literatursociologi på højeste plan.

At skrive en videnskabelig bog er i sig selv ikke den største bedrift, men at skrive en bog, der på samme tid er lærd og underholdende, er vel dét der giver al humanistisk forskning dens existensberettigelse. At Piø kan denne kunst har han tidligere demonstreret bl. a. med *Fabeldyr og sagnfolk* (sammen med Bengt Holbek) og *Bogen om julen*. Og med denne prægtigt illustrerede og fornemt producerede bog om Strandberg er det lykkedes endnu engang. Endvidere har Piø dokumenteret, hvorfor enhver beskæftigelse med folkelig kultur, visetradition og massekommunikation på ét eller andet tidspunkt også må beskæftige sig med visemageren Julius Strandberg.

Sven H. Rossel

**Johanne Maria Jensen:
Gennem lys og skygger**

Familiefotografier fra forrige århundrede til i dag. Systime, Viborg 1994. 264 sider, ill. ISBN 87-7783-461-5. Kr. 248,-.

Bogen er et resultat af et forskningsarbejde, en Ph.d.-afhandling ved Roskilde Universitetscenter i kommunikation og historie. Afhandlingen har haft det private fotografi i centrum. Forfatteren har beskæftiget sig med et emne, der har en utrolig udbredelse, men som der er skrevet meget lidt om og forsket endnu mindre i. Forfatteren skelner mellem amatørerne og de professionelle fotografer, hvor amatørerne takket være fotoapparatets stigende udbredelse med de prisbillige Kodak-kameraer fik en teknisk mulighed for at fotografere i fritiden til eget brug, hvorimod de professionelle fotografer naturligvis nok har fotografering som et erhverv. Her er det de private billeder, hovedsagelig amatørfotografier, der er i centrum. Hvert år bliver der alene i Danmark taget millioner af fotografier til privat brug, som undertagen for brugerne er et overset medie. Hovedformålet er at finde videnskabelige metoder til at analysere det private fotografi i en bredere kulturhistorisk ramme – såvel fotografihistorisk som billedanalytisk.

Bogen er disponeret i tre hovedafsnit, der indrammer både tilblivelse og brug af fotografierne. Første hovedafsnit »Det private fotografi« består af fire kapitler, hvor der fremhæves nogle almene træk ved det private fotografi. Fotografen, modellen og brugeren er fotografiets aktører, der henholdsvis ser, poserer og fortæller. Her behandles det private fotografi som et fritidsfænomen opstået i relation til industrialismens lønarbejde. Fritid, ferier og rejser giver et anderledes perspektiv på det kendte, som til gengæld næsten aldrig er et motiv, der foreviges.

Andet hovedafsnit er »Tre slægters samlinger«, hvor tre fotosamlinger fra forskellige sociale miljøer (en familie fra borgerskabet, en arbejderfamilie og en mellemlagsfamilie) også udgør et kronologisk forløb fra 1880-1990. I det sidste afsnit »Centrum og grænser« behandles de velkendte motiver og opstillinger, som fx bryllupsbilledet, opstillinger af grupper og enkeltpersoner overfor det private fotografis grænser gennem tiden, fx i forhold til fotografier af døde personer, først og fremmest børn. Der afsluttes med et kapitel, hvor det private sættes i relief ved at

drage sammenligninger til det offentlige fotografi.

Tidsmæssigt handler bogen om foto-grafering og brug af familiefotografier fra slutningen af 1800-tallet og op til i dag. Kildematerialet er fortrinsvis nyere og ældre fotografier i privateje, først og fremmest tretten såkaldte »slægtssamlinger« af nordisk og dansk oprindelse, samt enkelte arkivbilleder. Der er tale om fotografier fra atelierbilleder til snapshots. Forfatteren trækker for en stor del på fotografier fra sin egen slægt og familiefotos, hvortil der knyttes personlige kommentarer. Bogens er heldigvis rigt illustreret og der er ikke sparet på udstyret. Dens omslag, der forestiller forfatteren løbende på stenbroen i sine barnesko, er stemningsfuldt og meget flot, ligesom der inde i bogen er mange eksempler på private fotografier.

Bogen udspringer af den faglige tradition, som bl.a. kvindeforskningen har stået for og forsøgt: at gøre det private offentligt og at udvide grænserne for, hvad man kan forske i og hvordan. Selve emnet er relativt uudforsket, selvom der i de sidste ti år også i Danmark er kommet bøger om det private fotografi. De fleste af disse bøger vælger at drage forfatterens private fotografier ind, måske for at have de personlige, dybdeborende kommentarer lige ved hånden. På denne måde inddrages en mængde relevante kundskaber og ikke mindst følelser, der giver udvidede fortolkningsmuligheder. Johanne Maria Jensens bog har fortræffelige eksempler på, hvorledes analysen kan føres helt ned i ellers oversete nuancer, og hvordan særlige begivenheder kan ses »indefra«. Også i de overordnede og introducerende kapitler trækkes der illustrerende eksempler ind, der tager afsæt i det private. Perspektivet pendler således mellem den lille og den store historie.

Det på én gang velkendte og det totalt fremmede ved at betragte disse fotografiers stivnede øjeblikke, er det mest fascinerende ved bogen. Eksemplerne er ikke enestående, men alligevel eksotiske. Bogens stærke sider, bliver også de svageste. Det meget personlige indhold bliver næsten uinteressant ved sin intimitet. De ofte meget psykologiserende fortolkninger

af personlige relationer på fotografierne, peger ikke ud over sig selv. Bogen er bedst, hvor forfatteren også har en vis faglig distance til stoffet. Måske er der for mange tråde og forklaringsmodeller, stof-fet skal knyttes op på? Man kunne også spørge, hvordan er dette materiale udvalgt? Er det udelukkende den subjektive indfaldsvinkel, der har ledt netop disse fotografier frem og hvad så med de fotografier, vi ikke ser? Hvordan tolker vi dem? Bogens vigtigste budskab bliver dog at påpege den upåagtede kulturhistoriske rigdom, de private fotografier udgør – ikke som æstetik, men som kilde til erindrings billedbog.

Lykke L. Pedersen

Brandt-arbejdernes Historiske Forening: Brandts Klædefabrik

– erindringer fra arbejdslivet på en fabrik i hjertet af Odense. Forlaget Brandts Klædefabrik, Odense 1993. 280 sider, ill. ISBN 87-7766-022-6. Kr. 198,-.

De tidligere arbejdere ved Brandts Klædefabrik i Odense har stået for en udgivelse af arbejdererindringer. Bogen er et resultat af en studiekreds af Brandt-arbejdere, der gennem flere år selv har fortalt, skrevet og samlet ind efter »grav-hvor-du står«-metoden. Det levede liv på arbejdspladsen og arbejdernes egne erfaringer i arbejdslivet er det væsentligste. Bogen er kronologisk opbygget, hvor første del ud fra skriftlige kilder handler om klædefabrikens start i 1869 og frem til 1919. Anden del handler om perioden 1919 og frem til fabrikkens lukning i 1977 og bygger naturligt nok på erindringsmateriale i et »mands minde perspektiv«. Der er suppleret med andre kilder i form af arkivalier og et righoldigt fotografisk materiale, der viser livet på arbejdspladsen i produktionen.

Bogen er en vigtig dokumentation af en arbejdsplads, dens mennesker og de forandringer, der fører til arbejdspladsens lukning. De mange beretninger giver skildringen en egen styrke og skaber billeder på en anden måde end andre kilder. Sammenholdt med skildringer af andre klædefabriker, der efterhånden stort set er ned-

lagt, er bogen et vigtigt bidrag til en afgrænset epoke af industrihistorien i Danmark. En stor del af maskiner og inventar fra Brandts Klædefabrik er endt på Nationalmuseet, og bogen supplerer naturligt nok denne indsamling som en glimrende dokumentation.

Nogle steder bliver det personlige perspektiv for anekdotisk, og skildringerne fortæber sig i uvæsentlige detaljer. Man kunne godt have ønsket sig en fastere struktureret ramme omkring de skiftende bidrag. Skildringen havde også vundet ved, at vi hørte mere om de generelle levevilkår i Odense by og de ansattes livsform og holdning til arbejdet. Hvordan var livet uden for arbejdslivet og hvordan levede familien? Hvad betød klædefabrikken for byen Odense?

Trods disse indvendinger er den velillustrerede bog en god oplevelse.

Lykke L. Pedersen

Anders Enevig: Vejkrucifikser i Danmark

Herning, Poul Kristensens Forlag, 1994. 143 s., ill. ISBN 87-7851-000-7. Kr. 180,-.

Rundt i Danmark kan man støde på vejkrucifikser, flest på Sjælland. Kun to af dem har gamle aner på det sted, de står: Hellig Anders' Kors ved Slagelse og Skovbo-krucifikset ved Rynkeby; de øvrige er nyere, de fleste sat op under Anden Verdenskrig. Om de 29 kors har Anders Enevig skrevet bogen »Vejkrucifikser i Danmark«. Han gennemgår de enkelte krucifikser og fortæller om deres historie, mest på den måde, at han udførligt citerer, hvad der blev sagt ved indvielsen af dem. Af og til kommer han dog også ind på det fromhedsliv og den overtro, der måtte være knyttet til dem.

Mange ser noget katolsk i disse krucifikser og med rette, for de er meget udbredte i katolske lande. Det var også herfra inspirationen til de danske kom. Biskop Hans Fuglsang-Damgaard, der var sønderjyde, havde som soldat på Vestfronten i Første Verdenskrig fundet trøst ved dem. Og da der fra privat side blev stillet penge til rådighed til formålet, gik han med glæde ind for at opstille vejkrucifikser i Danmark. Han lagde ikke skjul på,

at formålet var missionerende. I et interview i 1941 siger han om krucifikserne: »de skal være med til at skabe en kristelig underbevidsthed i vort folk.«

To af de i bogen omtalte krucifikser hænger ikke fremme ved nogen vej, men vækker desto større interesse. Det ene er »Cementkrucifikset« som pastor Laier i 1936 stillede op i sin præstegårdshave i Hjallerup. Pastor Laier var en pragtfuld maler og billedhugger, usminket og anskuelig i sin forkyndelse og hinsides den pastiche-ånd der ofte svæver over de andre vejkrucifikser. Pastor Laier med samt krucifiks blev fjernet fra sit embede, fordi hans forkyndelse var for tydelig; det kunne øvrigheden, og da slet ikke kirkeminister Bodil Koch, lide. Som tak for opmærksomheden portrætterede pastor Laier hende i sit berømte »Griseoptog«. Pastor Laiers krucifiks hænger nu i Thingbæk kalkminer.

Også det andet krucifiks, som vækker interesse, vakte dengang anstød. Det er Astrid Noacks »Det korsfæstede menneske«, som nu hænger i det forhenværende dormitorium i Løgumkloster kirke. Den dame, der betalte flere af de krucifikser, som blev sat op under Anden Verdenskrig og som også skulle støtte Noacks, ville imidlertid ikke have med det at gøre, fordi det manglede lændeklæde. Derfor kom det ikke op at hænge ved Søgård, som tanken ellers havde været. Det skulle have været til minde om de danske soldater, der døde her den 9. april 1940 i kamp med tyske tropper. Det er en mageløs skulptur, som udstråler en ægthed, en styrke og en blidhed, som gør den til et hovedværk i dansk skulptur.

Men både pastor Laier og Astrid Noacks måtte sande, at også fromheden har sine konventioner!

Enevig har det med at gøre sine emner til sager – også i denne bog, hvor han med energi taler krucifiksernes sag overfor de myndighederne, som skal vedligeholde dem. Løvrigt skal bogen ses som endnu et bind i Enevigs store værk om vejenes folk og deres kultur. Der er litteratur- og kildefortegnelser og mange fotografier i bogen, som er smukt trykt hos Poul Kristensen i Herning.

Eske K. Mathiesen

**Bent Vedsted Rønne (red.):
Småskibsfart fra Egersund og
Fjordegnet**

Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 6. Aabenraa 1994. 117 s., ill. ISBN 87-88376-15-7. Kr. 140,-.

For mange er sønderjysk søfartshistorie lig med de oceangående hurtigsejlere, der i 1800-tallet pløjede havene på vej til Sydamerika eller Kina. Men også i den mindre spektakulære nærtrafik til søs har sønderjyderne gjort sig gældende og dét længe efter, at de store sejlere var udkonkurreret på langdistancerne. Egnen omkring Flensborg fjord og specielt lokaliteten Egersund var hjemsted for en hel flåde af småskibe, der med basis i teglfarten overlevede op imod vor tid, hvor lastbilerne til sidst slog dem ud. Det er denne småskibsfarts historie og forudsætninger, bogen her handler om.

Bogens overordnede idé og opbygning synes gennemtænkt og velkomponeret, men dens ialt ni kapitler er af meget uens kvalitet.

Efter at emnet er præsenteret gives i kapitlet »Kystboere ved Flensborg Fjord« en udmærket indføring i egnens naturgivne betingelser – herunder lerforekomsterne og naturhavnene – samt et rids af, hvordan bebyggelserne og den sociale struktur især i 1800-tallet udviklede sig. Dernæst følger en statistisk velunderbygget behandling af teglindustrien, der på en gang skabte grundlag for og forudsatte en flåde af småskibe, der kunne forsyne egnens mange teglværker med brændsel og sand samt fragte de færdige produkter til afsætning hos kunderne.

En stor del af skibene i teglfarten var ikke alene hjemskrevne men også bygget i lokalområdet, så logisk nok følger nu et grundigt kapitel om skibsbyggeriet ved Flensborg fjord – efterfulgt af et mere famlende om skibstyperne.

At Egersund gensidige Skibsforsikring dernæst har fået et fuldt kapitel på 17 sider er svært at forstå, når forfatteren øjensynligt ikke selv finder emnet interessant. Efter en ligeså idéforladt gennemgang af skibenes sejladsmønstre er der mere substans i det følgende kapitel; her føres læseren – med »Olga« af Egersund

som eksempel – fra det generelle plan til det individuelle og møder mennesker af kød og blod.

Sluttelig løftes perspektivet i kapitlet om »Egersunds skipperfamilier« fra det enkelte individ til en markant gruppe i småskibsfarten og deres selvforståelse. Her ville lidt eksempler fra det erindringsmateriale, der henvises til, have krydret fremstillingen og givet de dristige konklusioner mere ballast.

Bogen er smukt udstyret og rummer overdådigt mange billeder. Behandlingen af selve skibsfarten lever imidlertid ikke op til de forventninger, der vækkes ved læsningen af de indledende kapitler. Og slående få af de fem forfattere udfordrer i virkeligheden deres kildemateriale for alvor.

Ole Mørkegaard

**Sidsel Eriksen:
Søster Silfverbergs sorger**

Historien om hvordan en søndagsskolelærerinde blev afholdsagitator og feminist. København, Spektrum, 1993. 392 s., ill. ISBN 87-7763-088-2. Kr. 298,-.

Afholdsbevægelsen var længe den mindst kendte og udforskede af de folkelige bevægelser i Danmark, men i de senere år har historikeren Sidsel Eriksen gjort en hel del for at afhjælpe denne mangel. Først en række særdeles perspektivrige arbejder i artikelform. Nu også en vægtig biografisk beskrivelse, der samtidig giver et dybtgående og nuanceret indblik i afholdsløgenes arbejde, personkreds og specielle kulturelle livsunivers.

Tiden er afholdsbevægelsens store vækstperiode: de fire årtier omkring århundredskiftet. Stedet er bymiljøer: Vejle, Århus og København. Personen er Lene Silfverberg f. Blauenfeldt (1838-1922). Hun var den første kvinde i den første danske Good Templar-loge (stiftet i København i 1880) og var siden med i initiativkredsen bag snart sagt alle de store afholdsorganisationer i Danmark: Det hvide Baand, Det blaa Baand, N.I.O.G.T. og Det blaa Kors. Selv højt op i årene var den legendariske »søster Silfverberg« aktiv som agitator og igangsætter af nye pro-

jekter: Københavnske Kvinders Kaffevegne (1907) og Danske Kvinders Forening for alkoholfri Restauranter (1910). Til sidst fik hun som 80-årig kongelig fortjenstmedalje i sølv og statsunderstøttelse til sin død. Bogen handler kort sagt om en ikke helt almindelig kvinde og aktivist.

I Danmark var afholdsbevægelsen den folkelige bevægelse, der organiserede flest kvinder. Omkring århundredskiftet var godt hver tredje af de ca. 100.000 medlemmer en kvinde. Men kun et fåtal har haft ledende positioner. Sidsel Eriksen skitserer dobbeltheden i Lene Silfverbergs effektet: Ved sin blotte eksistens anviste hun på den ene side en alternativ og mere aktiv handlingsmulighed for kvinderne – men på den anden side kom hun i kraft af sit energiske virke og sit uomgængelige væsen til at stå i vejen for andre kvinders karriere i bevægelsen. Fru Silfverberg oplevede det velkendte paradoks: at når kvinderne engagerede sig i filantropien som et særligt kvindeanliggende eller kvindeansvar, mistede de derved deres specielle kvindelige kvaliteter. Hendes tidligere biografier har haft svært ved at samle billedet af den særegt energiske aktivistkvindes mangefacetterede – og ikke altid sympatiske – personlighed. Nej, hun var ikke en almindelig afholdskvinde, men hendes virke kan sige en hel del om det almindelige i afholdsbevægelsen.

Sidsel Eriksen ser forholdet mellem hendes virke og afholdsbevægelsens reaktioner herpå som vidnesbyrd såvel om det handlingsrum, bevægelsen skabte for sin store medlemsskare, som om karakteren af den kultur, bevægelsen introducerede i industrisamfundet. Kildematerialet – logeprotokoller, medlemsblade og private breve m.v. gør det muligt at beskrive afholdsbevægelsen som det sociale og familiemæssige netværk den var. Også i den forstand at medlemmerne blev i familie med hinanden, de blev brødre og søstre. Logen blev en ny ideologisk familie.

Bogen er på en stort set vellykket måde disponeret i afsnit, som følger Lene Silfverbergs liv. Frøken. Hustru. Bedstemoder etc. Det kan af og til virke noget langtrukket, men faserne i hoverpersonens liv kommer derved også til at belyse afholds-

bevægelsens livscyklus. De to planer bliver flettet sammen på spændende vis. Læseren får selv lejlighed til at gøre sig en række overvejelser, bl.a. om afholdsbevægelsens forhold til andre af tidens bevægelser, især Indre Mission og kvindebevægelsen.

Den kvindebiografiske tilgangsvinkel bidrager således afgjort til, at man får afholdsbevægelsen at se fra andre og meget inspirerende vinkler. Sidsel Eriksen har forsøgt ikke bare at skildre Lene Silfverbergs liv, men bevidst bruge hende og hendes kontekst som indgang til nogle af de stemninger, miljøer, personer, problemstillinger og perspektiver, som det er vanskeligt at nå i en mere overordnet og udefrakommende karakteristik af afholdsbevægelsen. Men som dog er en forudsætning for at forstå den. Dette er en bog man gerne vender tilbage til mere end én gang.

Margaretha Balle-Petersen

Jan Møller:

Strandvejens Fiskerlejer

Træk af Øresundskystens kulturhistorie. København, Cicero, 1994. 254 s., rigt ill. ISBN 87-7714-176-8. Kr. 348,-.

Turen langs Øresund med Jan Møller begynder, kronologisk, med jægerstenalderen og geografisk med Sydhavnen og den slutter i vore dage med Snekkersten. Helsingør strejfes, for i byens sydkant ligger nemlig resterne af fiskerlejet Trykkedammen – vest for Færgevejen.

Turen starter med de københavnske fiskerlejer, Sydhavnen med dens store bundgarnsselskaber og Skudehavnen med garnfiskere. Begge steder ligger der byer af hjemmebyggede redskabsskure, hvori man måske overnatter lidt mere end egentlig tilladt. Her har der ikke boet kendte digtere eller malere, og her er der ingen herskabsvillaer – og hertil tager man ikke på skovtur, som man gjorde til alle de nordligere lejer ved Øresund.

Resten af turen drejer det sig ikke kun om fiskere, men også om de badesanatorier, kendte kroer og sommervillaer som har været ejet af det bedre københavnske borgerskab eller kongehusets medlem-

mer. Jan Møller følger husene til idag – og fortæller i nogle tilfælde også, hvad der før har ligget på stedet. Man får udpeget rester af tidligere bebyggelser og anlæg. F.eks. får man at vide, at den lille gule restaurant på Staunings Plæne i Klampenborg er portbygningen fra den længst forsvundne Klampenborg Kuranstalt. – Det er derfra det store ur i kvisten stammer.

Hvad fiskeriet angår, gengiver Møller det meste af, hvad man ved fra litteraturen; idag betyder dette erhverv ikke så meget, at ordet fiskerleje er dækkende – marinaernes hundredevis af eksklusive lystfartøjer er hel dominerende. Kun i Vedbæk er erhvervsfiskerne synlige i mylberet.

Bogen er rigt illustreret: gamle xylografer, gengivelser af malerier, fotografier fra fotografiets barndom og til idag, ikke mindst Jan Møllers egne. Han er både en god fortæller og en dygtig fotograf.

Strandvejens Fiskerlejer er altså en stor og flot bog, og det er jo godt nok – men i sin opbygning kan den udmærket bruges som guidebog på søndagsturen. De karakteristiske steder har egne underrubrikker og hvert kapitel er forsynet med det tilsvarende udsnit af Geodætisk Instituts aktuelle kort. . Og på for- og bagsatspapiret er Videnskabernes Selskabs kort fra 1768 aftrykt. Det hele til en vejleder på turen er der, men man må læse på lektien før man tager hjemmefra. Man kan ikke få alt – ikke på en gang en handy guidebog og et stort og flot værk.

George Nellemann

Claus Bjørn(red): Set fra luften

Sylvest Jensen og den danske bondegård. København, Det kgl. Bibliotek & Landbohistorisk Selskab, 1993. 124 s., rigt ill. ISBN 87-7526-133-2. Kr. 188,-.

De fleste, der er kommet i danske landbohjem, kender billedet af gården eller stedet, der som håndkoloreret luftfoto i guldramme hænger i stuen. »Set fra luften« handler om disse billeder og især om, hvordan de blev til. Med opfindelsen af flyvemaskinen i 1903 åbnedes der for alvor mulighed for at fotografere fra luften. Den blev hurtigt udnyttet af Hærens Flyvetrop-

per og Geodætisk Institut til brug ved kortlægning. Ret hurtigt kom private firmaer med og tilbød at udføre luftfotografier som bestillingsopgaver. Disse firmaer begyndte at arbejde sidst i 1920'erne, og de følgende 40 år frem til 1970 blev en givtig periode, når bortses fra besættelsestiden, hvor den kommercielle luftfotografering lå stille. Den centrale person i denne virksomhed var den tidligere militærpilot Sylvest Jensen, som drev sit eget luftfoto-firma i perioden 1936-83. Hans vigtigste produktion fra slutningen af 40'erne og 50'erne igennem var bondegårdsfotografering, og adskillige landbohjem blev fotograferet flere gange fra luften i årenes løb af Sylvest Jensens Luftfoto A/S. Firmaets store billedarkiv er i 1989 erhvervet af Det kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling, og det er primært disse billeder, der ligger til grund for bogen.

For at præsentere det store billedmateriale for en bredere offentlighed er Det kongelige Bibliotek og Landbohistorisk Selskab gået sammen om at udgive bogen, som er blevet til under medvirken af fem forfattere. Henrik Dupont giver først et kort rids af luftfotografiets historie i Danmark, hvorpå Arne S. Andersen fortæller om Sylvest Jensens fotografering af den danske bondegård; begge forfattere er medarbejdere ved Det kongelige Bibliotek. I det følgende afsnit giver tidligere overinspektør ved Frilandsmuseet Peter Michelsen baggrunden for den landlige bebyggelses tilstand i den periode, bebyggelsen blev luftfotograferet. Landbrugserhvervet gennemgik da en mekanisering og specialisering, der stillede nye krav til landbrugsbygningerne, og den moderne livsform stillede krav til stuehusene om bedre komfort. Kort sagt man byggede drastisk om på gårdene. Alt dette indfanges af fotografierne fra denne periode.

Bogens sidste afsnit skyldes et samarbejde mellem arkitekt Jesper Herbert Nielsen og museumsinspektør ved Nationalmuseet, Nyere tid, Mette Skougaard. De to forfattere har af det store luftfotomateriale udvalgt gårde fra 12 lokaliteter fordelt over hele landet. Hver af de 12 gårde vises med tre fotografier: et fra lige før eller lige efter krigen, et fra 50'erne og et fra

omkring 1980. Billede for billede gøres der rede for ombygningerne, og forfatterne kan supplere det, der kan ses, med oplysninger, de har fået gennem samtaler med de nuværende og forhenværende ejere. Hele denne landsdækkende dokumentation – egn for egn, gård for gård – giver på baggrund af det foregående kapitel et meget godt billede af, hvad der skridt for skridt eller snarere længe for længe er sket med bygningerne på landet siden krigen.

Resultatet af forfattergruppens anstrengelser er blevet en smuk bog, som det er fascinerende at blade i. Det fyldige billedstof – luftfotos naturligvis – frister til fordybelse og kulturhistoriske refleksioner over selv fast ejendoms flygtighed. Bogen må være af oplagt interesse for lokalhistorikere. Billederne har vi jo nu adgang til på Det kongelige Bibliotek.

Men jeg forlader bogen med et savn. Bogen handler nemlig først og fremmest om billedernes tilblivelse og deres sekundære funktion, som Peter Michelsen kalder den. Deres primære funktion var, at de skulle indgå i et fotoalbum, og de senere optagelser var tiltænkt at hænge på væggen som skilder i guldramme. Det nævner Peter Michelsen i nogle få linier. Anders S. Andersen nævner, at kunderne ønskede sommerbilleder uden vasketøj og med drivende skyer. Det blev landboernes idealiserede billede af det danske landskab med deres hjem lige i midten omkranset af gode naboer. Hvad guldaldermaleriet blev for borgerskabet, blev Sylvest Jensens luftfotos – let retoucheret – for landboerne. Uden deres drømme havde han ikke haft denne forretning. Den historie havde fortjent at blive foldet rigtigt ud i et 6. kapitel.

Johannes Møllgaard

Karl-Erik Frandsen: Okser på vandring
Produktion og eksport af stude fra Danmark i midten af 1600-tallet. Ebeltoft, Forlaget Skipperhoved, 1994. 156 s.ill., med engelsk resumé. ISBN 87-89224-05-1. Kr. 188,-.

Fortællinger fra Danmarkshistorien har ofte en tilbøjelighed til at sætte sig fast. En

af dem er den, der giver billedet af den danske bonde som agerdyrkeren, der med hjulplov og trækdyr først og fremmest avler korn – gården skatteevne kaldes jo også for hartkorn, og dog er sandheden kort fortalt, at staldfedede stude fra 1500 til 1700-tallet var Danmarks vigtigste eksportvare, altså landbrugets vigtigste produktion gennem 300 år. Denne studeavl og handel satte naturligvis sit præg på måden, hvorpå man udnyttede arealerne i agrarsamfundet såvel som på menneskenes indbyrdes forhold. Den prægede både adel, præster, borgere og bønder.

Karl-Erik Frandsens (KEF) bog *Okser på vandring* handler netop om denne produktion og eksport af stude og med den får han korrigeret det gængse billede af periodens Danmarkshistorie, hvilket i sig selv er en fortjeneste.

Bogen indledes med i hovedtræk at beskrive det store handelssystem med okser, der udviklede sig i Europa i takt med byernes vækst. Danmark forsynede især Nordtyskland og Holland med oksekød, og vore nærmeste konkurrenter var Polen og Ungarn. Det er frugtbart således at se periodens danske produktion inddraget som en del af et sammenhængende europæisk forsyningssystem, (men hvorfor mangler Schweiz?).

Dernæst beskriver KEF den meget rationelle arbejdsdeling, der udviklede sig i Danmark i 1500-tallet i forbindelse med studeproduktionen. Køerne, der bl.a. kælvende studekalve, stod hos bønderne, som således tog vare på studene i deres første 3-4 leveår. Senere overtog hovedgårdene dem, og efter en omhyggelig staldfodring af dyrene den sidste vinter i Danmark i deres 5.-6. leveår blev de i det tidlige forår drevet gennem landet mod syd gennem Slesvig til det store kvægmarked ved Elben. Takket være nogle fyldige og velbevarede godsarkiver er det muligt for KEF at redegøre for hovedgårdenes opkøb af græsøksne om sommeren til den tomme studestald, vinterens staldfodringsteknik og økonomien i foretagenet i det hele taget. Nogle hovedgårde så deres fordel i at udleje deres staldkapacitet, idet de havde købmænds staldstude på 'pension'. Herved blev indtægten lille, men det samme blev risikoen.

En af KEF's hovedinteresser er at spore, hvor eksportstudeene kom fra, hvor mange de var, hvor lang tid det tog kvæget at vandre gennem landet, samt hvem, der eksporterede dem. Herved bliver toldregnskaberne fra Assen toldsted 1640-1655 en af bogens hovedkilder. I disse regnskaber svares der netop på KEF's spørgsmål. Men Assen toldsted giver kun besked om hovedparten af eksportstude-
ne fra Danmark øst for Lillebælt (Skåne iberegnet). De nørrejske stude er vanskeligere at spore. Her tyr KEF til regnskaber for eksporten over Ribe. De kan fortælle noget om en del af den søværts eksport og en del af den nørrejske transiteksport. Men Kolding toldsted svigter, herfra er lidet bevaret, og størsteparten af de nørrejske stude gik nok her forbi. Efter at studedriverne med deres studeflokke havde forladt det kongerigske, skulle de tolde flere steder i Slesvig. Herfra er der bevaret regnskaber, så de giver KEF en sidste chance for at følge de danske stude på deres vej til forbrugeren, korrigerer deres antal og foretage skøn over den samlede mængde. KEF når frem til en samlet eksport i årene omkring 1650 på ca. 22.000 stude, hvoraf ca. 13.000 kom fra Nørrejylland. Eksporten i de gyldne år før 30-års-krigen var dobbelt så stor.

KEF behandler især et tiår i midten af den danske studeeksports 300-årige lange historie, hvilket også angives i bogens undertitel. Det beror på, at forfatteren er stærkt bundet til kilderne. Fra netop det valgte tiår findes der kilder fra godsregnskaber, købmandsregnskaber og toldstederne – når bortses fra Kolding. Af disse fragmenter sammenstykker han så sit landsdækkende puslespil. Metoden fører til, at periodevalget fagligt set kan forekomme lidt tilfældigt, og at helhedsbilledet kan blive lidt skævt, idet kildematerialets områder tiltager i betydning på de bare pletter – i dette tilfælde Nørrejyllands – bekostning. Nørrejylland producerede jo immervæk mere end halvdelen af studene, og denne produktion fortsatte her gennem 1700-tallet – ikke, som der står, centreret omkring Viborg, men på ca. 300 nørrejske hovedgårde fordelt over hele landsdelen.

I tilknytning til KEF's redegørelse for etableringen og reguleringen af produk-

tionsapparatet med dets arbejdsdeling mellem især fæstebønder, hovedgårde og købmænd, antyder KEF flere gange en konspirationsteori, hvor adelen og kronen forhindrer især bønderne en adgang til fortjeneste på studeavl og salg. Denne opfattelse har rådet i vor historie siden 1800-tallet. Noget kan der naturligvis være om det, men jeg er tilbøjelig til at fremhæve den funktionelle side af arbejdsdelingen, der tog form af en organisation, der var så levedygtig, at den i sine grundtræk bestod i 300 år.

Bag konspirationsteorien anes en forestilling om, at en friere bondestand i vidt omfang selv kunne producere staldstude, eller i hvert fald yngre græsstude til eksport. Det første er tvivlsomt, men det sidste var muligt og ønskeligt set fra bøndernes side. Men nationaløkonomisk ville det betyde et tab: græsstude var halvfabrikata, staldstude var det færdige produkt. Sådanne store dyr kunne den almindelige danske fæstebonde ikke fodre en lang vinter. Med de ressourcer, der var tildelt bonden, måtte han slagte alt, hvad der ikke var nødvendig for gårdens reproduktion at føde på, inden vinteren satte ind. Derfor blev bondens vigtigste rolle ved arbejdsdelingen at holde liv i kørerne og lægge levedygtige kalve til. KEF gør opmærksom på det store pres på naturressourcerne, som den store studeproduktion førte med sig. Vi får oplyst, at den 5-årige stud den sidste vinter skulle have foder, der svarede til otte læs hø. Fra den store matrikel ved vi, at mange bønder blot kunne høste nogle få læs hø til hele deres besætning og kun havde sommergræsningsret til 4-5 kreaturer. Hvor kom da al det foder fra til studene? Den jyske forklaring er, at en væsentlig del kom fra græsningsbrugets utærskede havreafgrøde.

Fremstillingen er suppleret med mange tabeller, søjle- og lagkagediagrammer, kartografiske oversigter og vignetter fra gamle kort; det gør bogen tiltalende og spændende at blade i, og mange vil sikkert have glæde af at få fortalt det vigtigste på flere måder. Den nærliggende anledning til brugen af diagrammer ved formidlingen er de anvendte toldregnskaber, som egner sig fortrinligt til EDB-behandling. Maskinen kan på et øjeblik

udregne den relative fordeling af de statistiske mængder og fremstille den i et diagram. Det har KEF benyttet sig af. Det er så let, så man fristes til at lave for mange. Imidlertid regner KEF's EDB-maskine en daler for 0,8 rigsdaler istedet for de vanlige 0,67, det giver nogle forskydninger ved prisberegningerne. Søjlediagrammerne favoriserer den visuelle tilegnelse, men de fordrer, at man bruger den samme måleenhed ved diagrammer, der er anbragt side om side; her går det galt på s. 85, det gør det også ved fig. 4, her mangler diagrammet netop de tal, som teksten hævder fremgår af figuren. De kartografiske fremstillinger er en stor gevinst, de skaber bogstavelig talt overblik. Vi ser i et blik, hvorfra f. eks. Vallø og andre hovedgårde køber deres stude til efterårets staldfodring. Her var en tabel uegnet. Men kortet fig. 51 vil vist fortælle for meget. I hvert fald tager det nogen tid, inden det dæmrer for en , hvordan det skal læses. På side 113 nævnes, at det af kortet fremgår at borgerne i Varde havde sikret sig staldøksne fra Krabbesholm ved Skive, men Vardekøbmændenes signatur er sort og rund, medens Krabbesholm er angivet med en trekant. Det kan vist ikke passe.

Pedanter finder altid noget at rette, og en vis margin har vi alle brug for, men noget tyder på, at det er gået lidt for stærkt. Med disse skønhedspletter kan bogen anbefales: den giver det hidtil bedste overblik, samt den mest detaljerede redegørelse for dansk studeproduktion og studeeksport.

Johannes Møllgaard

Holger Rasmussen:

Fra sengehalm til silkelagen

Ebeltoft, Skippershoved, 1994. 98 s., ill. ISBN 87-89224-09-4. Kr. 188,-.

En af de flottigste formidlere af kulturhistorisk stof med tilknytning til museumsverdenen er Holger Rasmussen, fra hvem der nu foreligger en ny bog: »Fra sengehalm til silkelagen«.

Titlen synes at have sin parallel i en tidligere artikel om samme emne bragt i Nationalmuseets Arbejdsmark 1940: »Fra Halmen og i Dynen« skrevet af Margrethe

Hald. I den forbindelse kommer man uvægerligt til at tænke på andre fyndordsagtige titler til populært anlagte kulturhistoriske bøger. Fra de senere år har vi »Fra Odins klædeskab til Kirstens skønne klude«, »Som man reder...«, »Fra silkesko til bondens bo«, og nu altså »Fra sengehalm til silkelagen«, hvor man ikke går fra silken, men netop kommer til den.

Bogforlag er selvfølgelig glade for velklingende titler, men var silken rigtigt anbragt med hensyn til skoene, så er den det ikke med hensyn til lagenet. I det danske materiale findes der ikke belæg for den udvikling som titlen lader formode: at vi kom fra det grove og endte i det fineste silke langt oppe af rangstigen. Retfærdigvis skal det siges, at forfatteren selv påpeger, at han kun kender et eksempel på brugen af silkelagen – og det er fra Belgien. Danske senge i velhavende miljøer kan opvise megen silke brugt til omhæng, sengetæpper og sengehime, men til lagner var der linned så fint og blankt, at de fleste tror, det er silke. Det kan evt. også gælde Belgien, der i århundreder har været førende i fremstillingen af fine linnedvarer, langt bedre egnet til sengekælder end silke. En nutidig reklamekampagne for billigt kinesisk silkesengetøj kan ikke helt redde sagen, da bogen holder sig langt fra nutiden.

Bogen er inddelt i 6 kapitler, hvoraf det indledende og længste omhandler forskellige former for senge/sovesteder og deres indretning. Efter en kort rejse til fjerne steder vendes blikket mod det nordiske område for sluttelig at koncentrere sig om Danmark. Det næste kapitel »Paradesengen« er viet den særlige funktion, som sengen fik i de højeste kredse: som herskabernes modtagelsessted for deres undersåtter. Da traditionsstoffet omkring dette fænomen ikke er så mangfoldigt her i Danmark som i Sverige og Frankrig, er de fleste eksempler hentet fra netop disse to lande. De næste kapitler omtaler sengens brug ved særlige lejligheder i det enkelte menneskes liv.

I »Barselsengen« omtales mange af de skikke, som omgav moder og barn efter fødslen, thi først da bliver sengen til barselseng. Man savner således omtale af sengen som fødested med samt et stykke

inventar, der også hørte til her: sengebåndet. Som der står i Thomas Manns roman »Hans kongelige højhed«: »Om fodenden af hendes seng var slynget et bredt og tykt bånd, i hvilket hun holdt sig ligesom et barn, der leger hest, og hendes yppige legeme gjorde et hårdt arbejde.«

Vuggen og dens udformning har sit eget lille kapitel inden vi kommer til sengen som brudeseng. I forordet har forfatteren sagt, at beskrivelserne er »holdt på en passende afstand af vor egen tid«. Morsomt og overraskende er derfor den lille selvoplevelse fra Als i 1949, som slutter kapitlet, og som skildrer, hvordan bryllupsgæsterne trænger ind til det sengelig-gende brudepar og serverer øllebrød for dem. Man bliver så at sige sulten efter mere af samme skuffe.

Det sidste kapitel »Sygesengen og dødslejet« skildrer de efterlevendes optræden og omsorg for de døde, der samtidig er omsorg for eget ve og vel. De efterladte kunne komme igennem sorg og afsked ved at holde ligstue i form af lege-stue med mad og drikke og stor lystighed. Ganske tankevækkende i en tid, hvor mange har svært ved at forholde sig til livets afslutning.

Litteraturlisten bag i bogen medtager de værker, hvorfra forfatteren har hentet materiale. Det er et udmærket princip, men man kommer herved til at savne to tidligere udgivne bøger om samme emne som den foreliggende. Afsnittene om »Senge og soveskik« indledes i øvrigt med et citat fra den ene af bøgerne »Senge« af Ibi Trier Mørch, udkommet i 1972. Den anden er »Som man reder ... Om senge-steder, soveskik og sengeopredning i 1800-tallets landbohem« af Mette Skougaard, udkommet i 1983.

Holger Rasmussens bog er rigt illustreret med sort/hvide billeder og som sådan en fin lille guide til en spændende opdagelse gennem danske museer, hvor en stor del af de afbildede senge findes.

Bodil Wieth-Knudsen

John Liep og Karen Fog Olwig (red.):

Komplekse liv.

Kulturel mangfoldighed i Danmark

København, Akademisk Forlag, 1994.

182 s. ISBN 87-500-3231-3. Kr. 198,-.

Bogen er en antologi med 10 forskellige bidrag fra antropologer med tilknytning til Institut for Antropologi på Københavns Universitet, samt et forord af Kirsten Hastrup, professor samme sted.

Fælles for artiklerne er kritikken af det, de kalder »den herskende kulturopfattelse«, men som snarere er deres eget fags kulturbegreb. Et andet fælles udgangspunkt for de ti artikler er, at de beskæftiger sig med danske forhold ud fra en tese om, at kulturel kompleksitet er »en nyttig ny måde, hvorpå man kan anskue dansk kultur«.

Refleksioner over egen praksis er, som en bølge af faglig selvransagelse skyllet ind over antropologien, til dels sat igang af den postmodernistiske debat. Forordet, den første introducerende artikel samt en betragtelig del af hver af de øvrige artikler beskæftiger sig med de begrebsmæssige og erkendelsesmæssige problemer det medfører, at antropologerne nu betragter kulturer som komplekse – og ikke holistiske størrelser. Den tidligere konsensus omkring afgrænsede »øer« af kulturel homogenitet bør således snarere anskues som en ideologi, som antropologerne i kraft af deres metode, feltarbejde og lokale monografier selv har konstrueret.

Tankegangen er, at alle samfund, inklusive vort eget, er blevet mere komplekse; multikulturaliteten eller »kreoliseringen« (Ulf Hannerz) er blevet et fælles grundvilkår for alle jordens folk. Dikotomien mellem lokalsamfund og det globale er ikke længere gyldig, hverken i det enkelte individs tankeverden eller på globalt niveau, hvor vi er vidne til omfattende migrationer og nye kulturformer, der opstår som blandingsformer.

Når vi ikke længere kan tale om homogene, integrerede kulturer eller faste identiteter må vi i stedet anskue kultur som en proces, lyder det. Kulturen er til forhandling og forandres som resultat af individers praktiske strategier. Kultur er med andre ord ikke helheder men valgmuligheder, og

antropologerne foreslår derfor, at man »sætter det handlende menneske i forgrunden«. Allerede her begynder man at undre sig, for hverken ideen om komplekse kulturer som en kritik af de »forestillede lokalsamfund«, eller den lette løsning med endnu engang at lade pendulet svinge tilbage til individet, er nye. Hvorfor er det nødvendigt at banke så hårdt på åbne døre?

Antologiens artikler må således opfattes som forskellige bud på hvordan, antropologer tackler den, for dem, nye erkendelse, at kultur ikke mere kan forstås som noget fælles, homogent og afgrænset.

Den første artikel af *Johan Gulløv Christensen* handler om den europæiske integrationsstrategi på sprog- og kulturområdet. Tesen er, at EU's kulturbegreb, der forudsætter en sammenhæng mellem nation, sprog og kultur, ikke fører til en større integration landene imellem. Tværtimod vil resultatet blive national disintegration, idet de enkelte landes uddannelsespolitik, som langsomt vil tilpasses de krav, der stilles til unionens embedsmænd, vil favorisere gruppen af veluddannede. De får således mulighed for at tilegne sig en kosmopolitisk kulturel kapital (Pierre Bourdieu), mens andre grupper i kampen for at »forsvare sig« må ty til et chauvinistisk forsvar af lokale kapitalformer; hvilke former forfatteren tænker på, er der ikke redegjort nærmere for.

Skylden herfor tillægger forfatteren det forenkede kulturbegreb, hvor kultur kan reduceres til koder, der kan indlæres. Istedet foreslår han, at uddannelsespolitikken i EU anvender Bourdieus konfliktorienterede kulturforståelse, hvor det slet ikke er muligt at tale om en national kultur, men kun om »felter« med hver deres »kapital«, der er i konkurrence med hinanden.

Også denne næste artikel af *Eva Skovgaard-Petersen* har hentet inspiration i Bourdieus arbejde til at behandle et EU-politisk spørgsmål, nemlig Maastricht-traktaten. Forfatteren viser, hvordan politik kan ansues som en symbolsk iscensættelse. Den kulturelle kompleksitet, der lå bag vælgernes første afvisning af traktaten, blev aldrig forstået, men dominansrelationer i det politiske felt

betød, at den symbolske kamp blev vundet ved den anden afstemning, selvom det reelle indhold ikke var ændret.

De næste fire artikler kan alle placeres indenfor det felt, man har kaldt »medicinsk antropologi«. De fire (kvindelige) forfattere har forskellige aspekter af sundhedssystemet som tema. *Helle Johannessen* har i sin artikel undersøgt forholdet mellem den officielle lægevidenskab og de alternative behandlingsformer. Perspektivet er først og fremmest teoretisk, idet hun argumenterer for at »det alternative« ikke bør ansues som en modsætning til »det etablerede«, men at de er forbundne i en kompleks kulturel orden. De alternative forståelser kombinerer i udstrakt grad billeder og modbilleder fra lægevidenskaben. Dette forhold kan være svært at forstå, hvis man ser dem som modsætninger, men er logisk, hvis man anvender en dialektisk model, hvor syntesen vokser frem i en ny idé, der rummer tesen og antitesen i et komplementært forhold. Hun argumenterer på glimerende vis for det synspunkt, at de forskellige sundhedsopfattelser og kropsbilleder i henholdsvis biomedicinen og de forskellige alternative ideologier må forstås ud fra en sådan dialektisk model, hvor lighed og forskel altid begge er repræsenteret.

Hun viser, hvordan zoneterapi, biopati og kinesiologi syntetiserer forskellige dele af lægevidenskaben, fx det fysio-anatomiske kredsløb, ideen om specifikke sygdomsårsager og immunsystemet. Da antitesen udspringer af tesen, er der både lighed og forskel i relationen mellem dem. Man kan sige, at forskellen kun er interessant, fordi der også er en lighed. De taler ikke hvert sit sprog, som nogen måske vil hævde, de »kommenterer« hinanden!

Vibeke Steffen har undersøgt en hel anden type »alternativ behandling«, nemlig den amerikanske behandling af alkoholmisbrug AA (Anonyme Alkoholikere). Hendes tese er den, som hun i øvrigt har fælles med mange af antologiens forfattere, at danskere har en fælles dominerende værdi, nemlig ideologien om lighed og ensartethed. Denne diskurs fremmes af det politiske system, undervisningssystemet og sundhedsvæsenet.

En sådan ideologi betyder, at målet for

det danske sundhedsvæsenes behandling af alkoholikere er, at de igen kan blive som andre, dvs. indgå i det sociale fællesskab på lige fod, og således lære at leve med alkohol i hverdagen. I modsætning hertil går AA's behandling ud på at acceptere forskelligheden: som alkoholiker er du *anderledes*, og du må lære at leve med din sygdom og ikke lade som om, du er som de andre. Man kan sige, at sundhedsvæsenet i lighedens navn forsøger at rehabiliter ved hjælp af et teknisk hjælpemiddel, antabus, mens AA gør det modsatte; de forsøger at forandre hele personen. En åndlig forvandling eller personlig transformation er et væsentligt led i behandlingen. Tankegangen er, at det ikke nytter at orientere sig bagud mod en antaget »oprindelig« normalitet, man må istedet acceptere sig selv som afviger, og rette sig fremad, og opbygge en ny identitet som alkoholiker i et fællesskab, der fremhæver medlemmernes forskellighed fra andre.

Analysen af AA er meget tankevækkende, men spørgsmålet er, om metoden egentlig er så u-dansk, som forfatteren hævder. Er der ikke mange sygdomsspecifikke interessegrupper og handicaporganisationer, der netop som målsætning har at give medlemmerne en identitet som syge eller som handicappede, få dem til at acceptere forskelligheden istedet for at føle sig mindre værd, fordi de ikke er som andre?

Helle Ploug Hansen foretager i sin artikel en semiotisk nærlæsning af en »begivenhed« på en kræftafdeling. En begivenhed defineres som kulturelt signifikante og betydningsfulde hændelser.

Begivenheden, der her analyseres, er et sengebad af en døende patient, hvor rutinen afbrydes, da sygeplejersken tvinges til at tale åbent om døden. Forfatteren viser, at måden sygeplejerskerne bearbejder sådanne begivenheder på, kan analyseres som »fortællinger«, hvor der forhandles om tolkning og betydning. Fortællingen bliver mere og mere virkeligheden.

Hun finder således den kulturelle kompleksitet i talen, som er den eneste måde, vi mennesker kan forholde os til virkeligheden på. Tale eller »fortællinger« er sygeplejerskers måde at forbinde sygeplejeidealet om holistisk sygepleje med daglig-

dagens praksis, der består af fragmenterede rutiner.

Tale eller rettere folkelig snak har også påkaldt sig interesse fra en anden antropolog. *Sussi Friis Skov Jensen* har ikke opgivet skellet mellem lokal og global. Hendes artikel handler om samspillet mellem folkelige sygdomsopfattelser i et lokalsamfund og de mere globale diskurser, repræsenteret af lægevidenskaben. Hun har i sit feltarbejde gjort den iagttagelse, at folk kalder alle mulige slags dårligdomme i hverdagen for stress. Anvendelsen af en sygdomsdiagnose i den daglige tale forsøger hun nu at anskue »som en kreoliseret kulturel form«. Stress-begrebet, som det bruges af folk flest, er således en blandingsform, et begreb med mange betydninger.

Talen om stress kan således analyseres som et semantisk felt, hvor den biomedicinske forståelse af ordet blandes med folks egne forestillinger om, hvad der er godt og skidt i samfundet, og hvad der forhindrer dem selv i at føle sig godt tilpas. Henvisningen til »stress« gør det muligt for folk åbent at tale om, hvad der plager dem, skønt de bor i et lokalsamfund, der ellers er præget af tavshed omkring følelser, og hvor indrømmelse af svaghed på ét punkt vil føre til tab af personlig kompetence i den lokale sammenhæng. Derved bliver begrebet en kulturel metafor for følelser, ja, for eksistentiel bekymring i det hele taget.

Man kan undre sig over, at når forfatteren anskuer stress-diskursen som en blandingsform, at hun kun ser begrebets konnotative træk som folkelige. Går påvirkningen kun den ene vej? Taler læger da kun om stress i strengt medicinske termer? (Findes sådanne overhovedet?) Det må man formode, når man læser forfatterens konklusion: »*Det komplekse samspil mellem det professionelle og det lokale niveau fører til en kreolisering af stressbegrebet. Den professionelle diskurs dikterer begrebets betydningsindhold. Dette optages dog ikke direkte af folk i Søkbø, men redefineres i relation til de konkrete livssammenhænge.*«

Kulturmøde er også temaet i den følgende artikel. *Ann-Belinda Steen* prøver i sin artikel at forstå, hvad det er, der sker

mellem tamilske flygtninge og danske »behandlere«. Hendes pointe er, at der ikke blot er tale om forskelle mellem »kulturer«, men at der i kulturmødet indgår et helt system af relationer: den tamilske adfærd, som ikke er specielt tamilsk, men udviklet under et kolonialt britisk skolesystem, danske læreres faglige stolthed – »alle børn skal betragtes som lige gode«, lærernes personlige interesser samt rammen for deres arbejde, som er den danske integrationsideologi.

Der er tale et udmærket empirisk detailstudie, der illustrerer, at der er mange kulturforskelle på spil når mennesker mødes, ikke bare etniske og nationale. Således slår forfatteren endnu engang fast, at kultur ikke er en afgrænset størrelse – en ting.

En anden måde at gribe fat om det komplekse på er med begrebet »hybridkultur« (Stuart Hall). Denne betegnelse anvender *Yvonne Mørck* på de grupper af muslimske unge i Danmark, der holder sammen, skønt de har forskellig national baggrund. De er unge, der har boet hele deres liv i Danmark, og de kan betragtes som bevis på, at mere interaktion ikke nødvendigvis fører til større integration. Ikke fordi de ikke klarer sig godt i skolen og blandt andre unge, men fordi deres særlige erfaringer tvinger dem til at skabe deres helt egne grupper. De muslimske unge skal ikke bare have en voksenidentitet, de skal samtidig forholde sig til deres muslimske religion, deres forældres nationalitet (der i nogen tilfælde er dobbelt, fx både tyrker og kurder), samt generationsforskelle og sidst men ikke mindst til en, for deres forældre helt ukendt, alderskategori – ungdom. Ungdomsårene er ikke udskilt som en særlig fase hverken i Pakistan eller Tyrkiet. Der er man forældrenes barn indtil man bliver gift.

Den sidste artikel handler ikke om kulturel kompleksitet, men om en fælles national ideologi, nemlig den danske kolonihistorie. *Karen Fog Olwig* påviser, at i den danske kolonihistorie fremhæves foretagelse og humanisme som de centrale karakteristika ved det danske herredømme i Vestindien. Den fortælling er sejlivet og helt upåvirket af de revisioner, der er blevet indarbejdet i den internationale forskning i kolonihistorie, ikke mindst efter

at forskere fra de koloniserede lande er begyndt at bidrage. Dansk Vestindien er blevet en myte, en indre »forestillet verden«.

Forfatteren tager udgangspunkt i en kunstudstilling »Danske i Vestindien« fra 1992. Den historie udstillingen mere eller mindre eksplicit fortalte var, at danskerne skabte fremdrift på øerne via handel og plantagedrift. Frigivelsen af slaverne i 1848 blev gjort til vendepunktet, ja, nærmest årsagen til den økonomiske nedgang, der førte til afhændelse af øerne. Hun giver eksempler på tekster fra udstillingen, der fremstiller de afrikanske slaver i så racistiske vendinger, at man næppe tror, at udstillingen er fra 1992. Beviset på den danske konsensus omkring kolonitiden finder forfatteren i det faktum, at en protest i aviserne mod udstillingen, formuleret af vestindiske forskere på besøg i Danmark, blev mødt af en massiv tavshed, kun en enkelt reaktion kom. Det var en leder i et dagblad, og den forsvarede udstillingens perspektiv fuldt og helt.

Som det er fremgået, har hver af artiklerne i antologien en vigtig pointe, der sikkert vil blive vel modtaget indenfor hvert af de respektive faglige felter, de repræsenterer, men det overordnede perspektiv, som skal samle artiklerne – den teoretiske fornyelse, er langt fra overbevisende. Det er Grundforskningsfonden, der har sørget for det økonomiske fundament for antropologernes arbejde med »en fornyelse af de videnskabelige begreber«. Hvis artiklerne er repræsentative for dette arbejde, må fonden og i sidste ende samfundet være skuffet over resultatet. De enkelte studier er som sagt solide nok i sig selv, og de enkelte forskere kan ikke klandres, men nogen fornyelse, endstige dybdybende selvrefleksion, er der langt fra tale om.

Antologien som helhed er snarere udtryk for en næsegrus beundring for nye teoretiske orakler, men afslører desværre også en meget kort historisk hukommelse, når det gælder antropologiens egen teorihistorie, og en blindhed overfor nabofagernes metoder og teorier. Andet kan man ikke slutte, når redaktørerne frejdigt relancerer »det handlende individ« som løsningen på alle problemer i kulturforskningen, og gør kultur til individuelle strategier,

fuldstændig som Frederik Barth gjorde i 60'erne. Det samme gælder ideen om kompleksitet, som ikke er ny, men allerede var en vigtig pointe i kritikken af lokalsamfundsstudier i England i 1960'erne. Det virker nærmest lidt blåøjet, at redaktørerne forsøger at skabe en ramme om artiklerne, som de kalder fornyelse uden at se, at de blot vælger side i den evige debat om »strukturer eller aktører«. Der mangler med andre ord lidt fagligt udsyn, når de uden videre præsenterer kulturel kompleksitet som en *ny* måde at anskue det danske samfund på. Et af de nært beslægtet fag er etnologi, som er en kulturvidenskab, hvis hele eksistensberettigelse netop hviler på dens evne til at udvikle begreber til at forstå kulturelle *forskelle* i tid og rum. Gode naboer er guld værd, og antropologerne havde ikke behøvet at gå helt til Frankrig for at hente faglig inspiration.

Lene Otto

**Hannelene Toft Jensen, Ena Hvidberg og Janne Laursen:
Udsigt til Amager**

Udviklingen i Tårnby og Dragør kommuner i dette århundrede. Københavns Amtsmuseumsråd, 1993. 129 s., ill. ISBN 87-98216-84-8. Kr. 150,-.

Bogen om Amager er et led i den række af beskrivelser, som Københavns Amtsmuseumsråd har iværksat om amtets nyere udvikling, udbygningen af det åbne land med forstadsudviklingen og etablering af massive trafiknet i dette århundrede. Trods de iøjnefaldende forandringsprocesser har Københavns omegn bevaret særlige kulturhistoriske karakteristika. Det er dette, bogen om Amager forholder sig til.

Amager er både land og by, landsby og metropol. Her blandes nyt og gammelt. Amager er en ø, præget af nærheden til København og traditionelt har Amager spillet en vigtig økonomisk rolle som byens spisekammer. Landbrug, fiskeri og søfart var hovednæringen. Her har været grundlag for grøntsagsdyrkning til hovedstaden, indført af hollandske bønder under Chr. II's invitation. Det flade land

blev grøbund for uendelige kålmarker, amagerbøndernes specialitet. Senere er her vokset boligområder og kolonihaver op for storbyens industriarbejdere og her er Københavns lufthavn blevet placeret som knudepunkt for den skandinaviske luftfart.

Bogen giver et godt indtryk af de historiske forudsætninger for Dragør og Tårnby kommuner. Efter tre kapitler om de generelle forhold, beskrives hver kommune for sig: Hvordan naturmæssige forhold, militære anlæg samt trafikale planer og projekter har haft betydning for den bymæssige bebyggelse i de to Amager-kommuner. Der er tydelige forskelle. Tårnbys tæt-pakkede byområder som en forlængelse af København overfor Dragør Kommunes afgrænsede landsbyer med Dragør som den største med sin gamle, maleriske bymidte.

Bogens illustrationer fortjener en særlig omtale. De er udvalgt, så de supplerer teksten og bliver i nogle tilfælde små historier i sig selv. Fx er det fornøjeligt og instruktivt at se konkrete eksempler på, hvordan et sommerhus gennem en årrække kan forvandle sig til et parcelhus, ligesom dokumentationen af den nyere forstadsbebyggelse med boligblokke og parcelhuse er illustreret på en fortællende måde.

Bogens vigtigste fortjeneste er dog det faglige perspektiv, der søger at gøre op med Amager som en uendelig ressource, hvor planlæggerne ufortrødent har kunnet placere hvad som helst fra storbyens lossepladser til motorveje ud fra den givne antagelse, at det flade Amager jo ikke bød på nogle særlige landskabelige overraskelser eller historiske værdier. Amager har haft og har andre kvaliteter, synes at være bogens hovedtese. Lag for lag afdækkes øens særlige historiske kendetegn. Det selvfølgelig og banale gives en kulturhistorisk fortælleverdi.

Amager er *ikke* kedeligt, hvilket bogen med al tydelighed viser. Som en mægtig grøn kile ligger bl.a. det inddæmmede areal på Vestamager og er blevet et åndehul for hele Københavnsområdet. Gid planlæggerne forstod at bevare dette enestående menneskeskabte areal – et kulturlandskab, der går helt ind til Københavns

centrum, men Ørestad og motorveje til Øresundsbroen vil desværre snart skære sig ind i området. Man må håbe, at bogen i tide vil blive læst, også dér hvor beslutningerne tages.

Lykke L. Pedersen

Charlotte S. H. Jensen: Røverhistorier
Sagn og virkelighed. Ebeltoft, Skipperhoved, 1994. 182 s., ill. ISBN 87-89224-07-8. Kr. 168,-.

Det er et spændende område som Charlotte S. H. Jensen har taget op til behandling i den foreliggende bog. Røverhistorier – både de autentiske og dem, der udsprang af den folkelige tradition – appellerer til et bredt publikum og det er en styrke for bogen.

Ét af forfatterens mål med bogen er at vise, at sagn ikke er ringere kilder, blot fordi de ikke altid stemmer overens med virkeligheden. De giver derimod et bredt indblik i den forståelse, eller mangel på samme, befolkningen havde for disse grumme røvere, som bogen omhandler. »Røverne« viser sig dog hurtigt i de fleste tilfælde at være fattige mennesker, der stjal for at opretholde livet. Egentlige direkte konfrontationer mellem den kriminelle og ofrene er der meget sjældent tale om, hvorfor forfatteren da også vælger at betegne dem for tyve i stedet for.

Bogen indledes med et mere alment kapitel om synet på fortidens forbrydere, i dette tilfælde med Jens Langkniv som den ældste repræsentant (1598). Her får læseren et indblik i de forskellige folkelige forestillinger, der eksisterede omkring »røvere«: de boede i huler i skoven, de bortførte piger til at holde hus for sig – og andet sjov, de bandt klokker over vejene for på den måde at kunne fange og udplyndre uskyldige ofre. Flere af sagnene indeholder elementer, der også optræder i dag, forklædt som moderne sagn: lig, der bliver stjålet ved en fejltagelse og en overfaldsmands afhuggede fingre. Her henviser forfatteren til de internationalt kendte sagn om »Den stjalne bedstemoder« og »De afrevne fingre« der eksempelvis kan læses i Bengt af Klintbergs samling »Rotten i Pizzaen«.

Det interessante ved den folkelige overlevering omkring disse forbrydere er, at de kontrasterede den acceptable hverdag – de gjorde alt det, man ikke måtte. Uanset hvad den autentiske forbydelse var, skabte folk deres egen konklusioner, hvor forbryderne fremstod som enten helte eller skurke. Forfatteren mener, at sagnene har kunne tilfredsstillende en vis form for hævntrøst, der ikke ville være socialt acceptabel i dag. I sagnene lemlæstes forbryderne eller de får den straf, der fik folk til at føle at retfærdigheden var opfyldt.

Forfatteren har lagt et forskelligt omfang af research til grund for de forskellige fremstillinger af kriminelle. Nogle kriminalsager er dokumenterede helt ned til indførsler i kirkebogen over en forbryders søsters barns dåb. Andre gange kunne det have været mere givende at benytte flere af datidens kilder end de tilgængelige arkivalier på Rigs- og landsarkiverne. Aviserne gav for eksempel et ganske godt billede af hvad befolkningen følte og gjorde med hensyn til forskellige forbrydelser. Her tænkes især på behandlingen af »Handskemagerbandens« grumme gerninger på Lolland i midten af forrige århundrede. Forfatteren nævner om den dødsdømte morder Mads Vixnæs, at »Ifølge en lokal overlevering skal Mads Vixnæs have anråbt de nysgerrige, som var forsamlede på Nakskov torv for at se transporten til henrettelsen; »Spejle jer i mit eksempel, at ingen skal blive et så ulykkeligt menneske som jeg«. Denne tradition kendes også om en anden af de behandlede forbrydere i bogen. Hvis aviserne havde været inddraget mere i argumentationen, ville forfatteren kunne læse følgende i Lolland-Falsters Stiftstidende, da den 4 dage efter henrettelsen i 1853 bragte rapport fra den udsendte journalist: »Da de i morges førtes bort fra Arresten, vendte Mads Vixnæs sig til den talrige Mængde, som havde forsamlet sig paa Torvet for at se disse mærkelige Forbrydere, lettede paa Hatten og sagde: »Spejle Eder i mit Exempel, for at Ingen af Eder skal blive saa ulykkelig et Menneske som Jeg!«

Det er altså ikke kun en overlevering i folkemunde som forfatteren påstår, men en kendt og veldokumenteret sag, allere-

de 4 dage efter henrettelsen. Måske var den dødsdømte forbryder blevet inspireret af traditionen til disse kloge ord, et par timer inden han blev halshugget eller også så angrede han virkelig sine forbrydelser, sådan som folk ønskede han skulle.

De fleste af de behandlede forbrydere var mærkede af samfundets skyggeside, de kom fra fattigdom og nød, og måtte klare sig gennem livet på en ubarmhjertig behandling fra dem, der havde deres på det tørre. Det kan derfor ikke undre at de fleste forbrydelser handler om tyveri af mad, tøj og penge. Det er dog ikke alle kriminelle, der kan få nutidens forståelse, flere var grusomme mordere og voldsmænd. Men bogen har fint fordelt vægten, så der både er gys og små grin. Det bedste og mest grundige eksempel er gennemgangen af den københavnske tyv Peder Michelsens gerninger omkring 1800. Han foretog simple tyverier, blev dømt og straffet konstant, men var umulig at holde i fængslet. Karrieren som udbryderkonge var næsten lige så lang som hans forbryderbane. Da Peder Michelsen kom til at afsidde sin straf i Stokhuset i København, har bogen en kort gennemgang af hvilken form for beklædning og i hvilke farver, fangerne brugte. Ja, det er endog blevet til flere øjenvidneberetninger om forholdene i Stokhuset. Peder Michelsen benyttede sine springture fra fængslet til at stjæle efter præcis samme mønster hver gang, og det var derfor ikke svært at fange ham igen.

Bogen er forsynet med et yderst fyldigt noteapparat, der indeholder lange og supplerende forklaringer til de behandlede sager. Det er i sandhed et stort arbejde der ligger til bunds for denne publikation. At bogen lider af en del stavfejl, der burde være rettet ved en korrekturlæsning, skal ikke afskrække nogen for at læse om fattigdommens forbrydere og deres mere voldelige kollegaer.

Heidi Pfeffer

Niels Peter Stilling og Anne Lisbeth Olsen: A New Life

Danish emigration to North America as described by the emigrants themselves in letters 1842-1946. Danes Worldwide

Archives, Ålborg, Udvandrerhistoriske Studier nr. 6, 1994. 215 sider. ISBN 87-982912-7-0.

I den senere tid er interessen for den danske emigration til Nordamerika vokset støt på begge sider af Atlanten. I 1994 åbnede således The Danish Immigrant Museum i Elk Horn, Iowa. Museet har længe været under planlægning og er blevet en realitet på grund af frivillige bidrag fra fonde og privatpersoner. Den foreliggende bog er således en gave fra Det Danske Udvandrerarkiv til det nye museum i USA. Bogen som forelå første gang på dansk i 1985 med titlen »Et Nyt Liv«, er baseret på studier af over 1000 breve, som 50 danske emigranter sendte hjem til Danmark i perioden 1842 til 1946. I brevene beskrev emigranternes deres nye hverdag på godt og ondt, og bogens forfattere giver brevskriverne mulighed for selv at fortælle deres historie, så de fremstår levende og medrivende for læserne. Det er altså den almindelige udvandres historieskrivning, der her kommer til orde.

»A New Life« er opbygget i afsnit, der omhandler afrejsens årsager, sejlturen over Atlanten med alle dens problemer, de første indtryk af en ny, ung verden, beskrivelser af nye landbrugsformer, byliv og familieliv, kirkeforhold, den dansk-amerikanske presse, emigranternes egen vurdering af forskellene mellem Amerika og Danmark, samt en diskussion af emigranternes problemer med integration og hjemve. I forhold til den oprindelige udgave på dansk, adskiller bogen sig mest på billedsiden. Mange af de oprindelige billeder af blandt andet brevskriverne er udeladt, mens andre billeder er kommet til. Der er også i den mellemliggende periode dukket flere breve op fra nogle af de omtalte brevskrivere, så vi kan få flere oplysninger om deres skæbner, end det var muligt i den første udgave af bogen. Den danske version kan altså fungere som et supplement til denne udgave.

Ved at læse bogen får man stor lyst til at lære de mange emigranter at kende. Hvem var for eksempel smeden Andreas Frederiksen som udvandrede i 1847 som 22-årig fra Herslev på Sjælland? Han giver selv en del af svaret igennem de mange

breve han sendte hjem til Danmark, hvor vi får et indblik i de vanskeligheder og oplevelser som han havde. Hvorfor valgte han at ændre sit navn til Andrew Fredrickson, og hvad skete der med ham efter det sidst bevarede brev fra 1888? Eller hvad skete der videre med Marie Jørgensen fra Sydbyn, der i 1895 udvandrede med sine 6 børn for at slutte sig til ægte- manden, som var udvandret 3 år før? Da Marie og de 6 børn nåede til Norge med udvandreskibet fra Tingvalla Linien, blev én af børnene, Oscar, syg af differitis og blev beordret på hospitalet i Kristiansand. Marie og resten af børnene rejste videre og en måned senere nåede lille Oscar frem i god behold til familien i Amerika. Hvad der videre skete denne familie ved vi ikke meget om, men Tingvalla Linien brugte året efter historien om Oscar til at reklamere for, hvor trykt forældre kunne sende deres børn alene til Amerika.

Brevene afslører at det ikke var alle der formåede at opfylde deres amerikanske drøm om et nyt og bedre liv. De fleste brevskrivere priste landets muligheder højt i brevene hjem, og bemærkede at i Amerika var alle lige og ingen behøvede at stå med huen i hånden overfor myndighederne. Til gengæld var savnet af familie og venner stort, og ved enhver tænkelig lejlighed forsøgte udvandrerne at lokke familien i Danmark til at udvandre og gøre dem selskab, specielt med beskrivelser af de økonomiske muligheder og friheden.

Livet for udvandrerne var ikke let og danskheden forsvandt aldrig fra deres sind. Det var først udvandrerens børn, der høstede frugten af et helt livs hårdt arbejde.

Heidi Pfeffer

Jesper Laursen: Historien i skoven

Skove og fortidsminder i Århus Amt. Ebeltoft, Skippershoved, 1994. 305 s., ill. ISBN 87-89224-11-6. Kr. 199,-.

Når man støder på ordet fortidsminde får man associationer i retning af tidligere tiders støvede museer med endeløse rækker af flintøkser, lerkar m.m. eller til idylliske bronzealderhøje eller borgruiner i det åbne land. De færreste tænker nok på, at vore skove gemmer en mængde fortids-

minder fra oldtiden til vor tid, som har ligget temmelig upåagtet hen, fordi de er svære at få øje på, og fordi der hidtil ikke har været afsat særlig mange ressourcer i museumsverdenen til at finde dem og formidle noget om dem til et bredt publikum. Almen tilgængelig litteratur, der kunne lede hen til fortidsminderne har stort set været begrænset til Skov- og Naturstyrelsens foldere og et værk som Gyldendals Egnsbeskrivelse og sidstnævnte er af flere grunde vanskelig at bruge som guide på stedet.

Med Jesper Laursens bog er der imidlertid taget et skridt på vejen til at få formidlet viden om »historien« i skoven til et bredt publikum.

Bogen er koncentreret om Århus Amt og bygger på den registreringsindsats overfor fortidsminder i amtets gamle skovområder, som blev iværksat i årene 1988 til 1992 af Århus Amtsmuseumsråd. Resultatet var tilvejebringelse af 1000 nyregistrerede fortidsminder fra oldtid til nutid.

Bogen er inddelt i to dele. Den første beskriver generelt fortidens spor i vore skove med særlig henblik på Århus Amt. I anden del gennemgås udvalgte skove og fortidsminder i Århus amt. Udeladt er, bortset fra Kaløskovene, statsskovene fordi disse fortidsminder er dækket ind af Skov- og Naturstyrelsens foldere og Århuskovene, fordi de tidligere er behandlet i en anden bog af forfatteren.

I første del behandles fortidsminderne under forskellige emner som jagt og fiskeri, ager- og husdyrbrug, skovbrug, havebrug, råstofudnyttelse, mølledrift, rituel skovbrug, færdsel og levende fortidsminder. Sidstnævnte afsnit er skrevet af Eiler Worsøe.

I anden del beskrives hver lokalitet for sig med en kortfattet tekst og et dertil hørende detailkort 1: 25 000 med angivelse af de enkelte seværdigheders placering. Et overblik over de enkelte steders placering i Århus Amt finder man ved at slå op forrest eller bagest i bogen, hvor der er trykt et oversigtskort over amtet.

Bogen er i høj grad anvendelig for dem, der holder af at kombinere natur- og kulturhistoriske oplevelser. Man kan benytte den som guide på to måder. Er man spe-

cielt interesseret i et enkelt emne, som f.eks. teglværker, kan man tage udgangspunkt i afsnittet om dette emne i bogens første del, her få en introduktion til emnet og henvisninger til anden del, hvor det så oplyses nærmere, hvor i amtets skove man kan gå ud og opsøge teglværkerne. Omvendt hvis man som udgangspunkt er interesseret i en bestemt lokalitet, så kan man via oversigtskortet og bogens anden del orientere sig om, hvad der er af seværdigheder, og hvor de befinder sig. Herefter kan man så gå til første del og her få en indføring i de fundne seværdigheders historie. Litteraturhenvisninger knyttet til de enkelte emner og lokaliteter giver mulighed for »at blive klædt endnu bedre på til turen.« Et par afsluttende sider opremsrer regler om færdsel i naturen på private og offentlige arealer.

I det store og hele indeholder det generelle afsnit en glimrende introduktion til emnerne. De er dog ikke behandlet lige grundigt; man mærker naturligt nok, at forfatteren er arkæolog, så f.eks. afsnit om køkkenmøddinger, oldtidsgrave og agre er levnet mere plads end emner fra nyere tids kulturhistorie som f.eks. tørveskær, dansepladser og -høje, helligkilder, sagntræer og læge- og krydderplanter. Men bogen kommer godt omkring sit emne alligevel og kan i høj grad anbefales som følgesvend til en tur i skoven, der så uden tvivl vil byde på mange »aha-oplevelser« for dem, der allerede kender de beskrevne lokaliteter godt, men bare aldrig har tænkt på at en forsækning på en bakke i Ravnehoved nær Gjerrild kunne være resterne af en ulvefaldgrube, eller at der under en bestemt sten ved Pors bakker ved Auning ligger en heks begravet. For andre der sjældent sætter deres ben i skoven vil læsningen give god appetit på at komme af sted. Forhåbentlig bliver bogen ikke den sidste af sin art til en indføring i de mangfoldige oplevelser, som vore skove gemmer på.

Lise Høyrup

Mads Lidegaard:

Danske sten fra sagn og tro

København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1994. 273 s., ill. ISBN 87-17-06428-7. Kr. 298,-.

Mads Lidegaard har igennem flere år rejst riget tyndt for at opsøge sagnsten. Nogle har han fået kendskab til gennem lokalhistoriske samlinger, Dansk Folkemindesamlings arkiv og litteratur om emnet, andre har han selv opsporet bl.a. via sit omfattende netværk af kontaktpersoner. Mange af de sten som er beskrevet i litteraturen først og fremmest August F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten fra 1932 er forsvundet. De frister nu en mere ydmyg skæbne som skærver under vore veje, er brugt til andet formål, eller måske er de blot sprængt væk, fordi de var ivejen for moderne landbrugsdrift. Det er imidlertid lykkedes Mads Lidegård at finde frem til ca. 550 sten.

Sten er ikke bare sten. De 550 sten, som er med i bogen, har alle en historie. Nogle en ganske kortfattet, fordi en del af den fortælletradition, der har været knyttet til dem er gået tabt, andre har en righoldig tradition, som har været livskraftig nok til at blive overleveret til idag, eller som er blevet nedskrevet, før den gik i glemmebogen. Fortegnelsen over disse sten udgør ikke, som udgiveren fejlagtigt skriver på omslaget af bogen, en fuldstændig register, men, som Mads Lidegaard selv skriver i sit forord til bogen, der er sikkert mange flere rundt omkring, som bare ikke endnu er blevet kendt udenfor en snæver kreds.

I bogen får vi et væld af gode historier og i indledende afsnit om folkesagn og om de forskellige kategorier af sten en indføring i de kulturhistoriske sammenhænge, som de indgår i.

Mads Lidegaard er en engageret og medrivende fortæller. Hans beskrivelser af oplevelser i forbindelse med sit arbejde i marken er meget underholdende og tankevækkende. Folketroen knyttet til stene er måske ikke så afdød, som man tror. Meget tyder på at den til dels lever i det skjulte, fordi folk ikke vil være den bekendt. Man bliver også fanget af hans beskrivelse af folkesagn og hans fortolkninger af deres betydningsindhold. Det er ikke alle hans hypoteser, som vil få opbakning i forskellige kredse. F. eks. har han en antagelse om, at nogle sagn afspejler indvandrede oldtidsbønders syn på »de vilde jægere og samlere« og disses i bøndernes

øjne meget afvigende og uhæmmede erotiske udfoldelser.

Man ved rent faktisk ikke om agerbruget kom til landet med en indvandret befolkning eller om jægerne blot gradvis opgav deres gamle livsførelse og blev bofaste og agerdyrkende. Hvad angår deres erotiske udskjelset, så er der mig bekendt kedeligt nok slet ikke nogen kilder til dem.

At folkesagnene udtrykker en levende mytologi, der har formået at overleve 1000 års foragt og forfølgelse er en besnærende tanke, men ikke skudsikker. Sagn er som ethvert andet levende element af folkekulturen ikke noget statisk, men forandres og præges af de livsvilkår, som deres formidlere er underlagt. Ældre sagnforskning antager om, at der er elementer af førkristen religion i de såkaldt mytiske sagn om overnaturlige væsener har da heller aldrig kunnet bevises.

Skal disse indledende afsnit læses med et gran salt, så forhindrer det dog slet ikke, at de sætter en i den helt rette stemning til at få støvlerne på og komme ud i marken for at få »syn for sagn.« Fortegnelsen over stenene er opdelt på amter efter amtsinddelingen før 1970. Til hver sten gives en beskrivelse af beliggenheden og udseendet, som i mange tilfælde nok skal gøre en istand til at finde dem uden større besvær, i andre tilfælde skal man måske have lokalkendtes hjælp. Derpå følger en gengivelse af den eller de traditioner, der er tilknyttet stenen. Det er ikke kedelig læsning, man kommer vidt omkring i traditionsstoffet og får i mange tilfælde også litteraturhenvisninger med i købet. En eventuel nutidig dyrkelse er ikke med. Forfatteren har meget sympatisk valgt ikke at udlevere sine kilder og at lade folk have denne dyrkelse i fred for nysgerrige. Så bogen lægger op til det, man i dagens sprogbrug kalder aktiv fritid, men under selvfølgelig hensyntagen til den natur og de mennesker, der hører sammen med stenene.

Lise Høyrup

Bernard Eric Jensen:
Historiedidaktiske sonderinger.
Bd. 1

København, Institut for historie og samfundsfag. Danmarks Lærerhøjskole. 1994. 205 s., ill. ISBN 87-7701-396-4. Kr. 100,- + forsendelse.

Bogen er en samling af artikler og foredrag af forfatteren fra de senere år, der har været bragt som indlæg til debatten om historieundervisningens kvalitet og brugsværdi. En debat som langt fra er til ende, og som må formodes at få et ekstra løft i forbindelse med rapporten om undervisningsministeriets Indholds og kvalitetsudviklingsprojekt, en undersøgelse af fagets placering tværs igennem det danske uddannelsessystem.

Bernard Eric Jensen ærinde med bogen er i den igangværende debat om paradigmeskiftet i dansk historiedidaktik at forsøge at indkredse og afklare, hvad der skal stå i centrum. Et paradigmeskift som indebærer, at det ikke længere er videnskabs- og historiefaget der er i centrum, men at det derimod bliver det overordnede begreb historiebevidsthed som bliver didaktikkens nøglebegreb. Historiebevidsthed defineret som samspillet mellem fortidsfortolkning, samtdisforståelse og fremtdisforventning.

Historiedidaktikken har alt for snævert fokuseret på videnskabsfaget og undervisningen i sig selv uden at inddrage alle de faktorer i samfundet, som i høj grad også er med til at forme vores historiebevidsthed. Her tænkes naturligvis på massemediernes massive påvirkning, men også de inputs man kan få i alle de andre sammenhænge som f.eks. foreningslivet, som man indgår i udenfor skolens mure. Bliver historiebevidstheden omdrejningspunktet for undervisningen vil denne i langt højere grad end nu opleves som relevant for børn og unge.

Bogen fører en godt rundt i debatten, og man får afklaret begreber, som der har hersket en hel del forvirring omkring, f.eks. forskellen på historiebevidsthed og historisk bevidsthed. Dens karakter af en samling af artikler og foredrag giver en del gentagelser, men artiklerne kan læses hver for sig eller i vilkårlig rækkefølge og

som helhed giver den en grundig indføring i den igangværende debat.

Lise Høyrup

Carsten Krog: Fiskeri og Havmiljø

København, G.E.C. GAD, 1993. 200 s., ill. ISBN: 87-12-02042-7. Kr. 195,-.

Det kan forekomme underligt, at en etnolog bliver sat til at anmelde en bog skrevet af en biolog og hvis indhold overvejende er naturvidenskabeligt. Når det alligevel sker, er det fordi den har relevans for folk, der beskæftiger sig med fiskeri ud fra en etnologisk/kulturhistorisk synsvinkel.

Bogens forfatter er biolog og medarbejder ved Danmarks Fiskeri- og havundersøgelser og i Miljøstyrelsen. Derudover er han konsulent i Danmarks Havfiskeriforening. Dette tilhørsforhold betyder dog ikke, at de synspunkter han fremstiller er i overensstemmelse med Danmarks Havfiskeriforening. Bogen skal ses som et indlæg i debatten om fiskeriets og foreningens indvirken på havmiljøet.

Det er en meget kompliceret problemstilling, og for overskuelighedens skyld er bogen inddelt i tre hovedafsnit: Det biologiske grundlag, Fiskeriindsatsen, og Havforeningen.

Det er specielt det første og det sidste afsnit, der har interesse for den fiskeriinteresserede etnolog, mens afsnittet om fiskeriindsatsen har knap så meget at byde på.

I afsnittet om det biologiske grundlag, som fylder knap halvdelen af bogens 200 sider redegør forfatteren for principperne i havets økosystem. Her får man et indblik i, hvor mange naturgivne faktorer der er, som har betydning for de enkelte fiskebestandes størrelse og udvikling. Det drejer sig bl.a. om havstrømme, saltholdighed, temperatursvingninger, fødegrundlag, gydebestand, arternes indbyrdes relationer, osv. Foruden at gennemgå de grundlæggende principper for havets økosystem rummer afsnittet en gennemgang af de vigtigste konsum- og industrifiskearter biologisk, udbredelse og bestandenes tilstand, samt en gennemgang af de danske farvande. Denne del kan virke lidt omstændelig, men til gengæld bliver det

her illustreret, hvor svært det har været for biologerne, at forudse udviklingen indenfor de enkelte bestande, samt hvor mange usikkerhedsmomenter, der ligger i de nuværende beregningsmetoder og vidensgrundlag. Ofte har de forskellige fiskebestande haft store udsving, uden at man har kunnet pege på fiskeriet, som den afgørende faktor for udviklingen.

Afsnittet om fiskeriindsatsen er bogens korteste, knap 40 sider. Det væsentligste i dette afsnit er en redegørelse for konsekvenserne af de seneste 15 års meget intensive fiskeriindsats, som har betydet, at de forskellige fiskebestande i dag består af meget få årgange og overvejende af unge fisk, samt en gennemgang af de forskellige måder at regulere fiskeriet på. Mindre væsentlig er en gennemgang af den danske fiskerflåde, samt fangsternes ernæringsmæssige og økonomiske værdi, og fiskeri som beskæftigelsesgrundlag.

Bogens sidste hovedafsnit omhandler havforeningen. Her gennemgås tematisk flere forskellige foreningsformer. Der er bl.a. en grundig gennemgang af baggrunden for forekomsten af iltsvind, som fik mediernes bevågenhed i midten af 1980'erne. Samlet giver dette afsnit det indtryk at det er meget begrænset hvad man ved om foreningens indvirkning på fiskebestandene - specielt når det drejer sig om fiskeyngel og langtidspåvirkninger, og at der kan ikke sættes konkrete tal på foreningens betydning for havmiljøet.

Det er karakteristisk for bogen, at den ikke kan give konkrete udsagn om de mange faktors indvirkning på havmiljøet. Det har heller ikke været meningen. Til gengæld mener jeg at man kan opfatte den som en slags »situationsrapport«, der redegør for det vidensgrundlag biologerne er i besiddelse af i dag. Dens allervigtigste budskab må være at fiskeriet kun er een ud af mange faktorer, som har indflydelse på havmiljøet, og at man i dag ikke er i stand til at sætte præcise tal på forskellige faktors betydning. Bogen frikender ikke fiskeriet, men stiller det op sammen med en lang række menneskeskabte og naturbetingede faktorer, der alle har indvirkning på havmiljøet.

Det er specielt i de afsnit, hvor forfatteren beskæftiger sig med sit eget fagområde

de, biologien, at bogen er interessant for en etnolog. Har man beskæftiget sig med fiskeri og fiskere, ved man, at der ofte er uoverensstemmelser mellem fiskernes erfaringer og de resultater biologerne er kommet frem til. Ofte bliver biologerne beskyldt for at være en flok uvidende bureaukrater. På baggrund af de meget komplicerede økologiske forhold og de usikkerhedsmomenter der redegøres for i bogen, bliver fiskernes kritik af den biologiske rådgivning sat i perspektiv. På den måde er bogen med til at give en større indsigt i de dilemmaer, som biologerne står i, når de skal rådgive omkring fiskeriregulering, og kan kun anbefales til etnologer, der beskæftiger sig med fiskeri.

Torkil Adersen

Hans Chr. Johansen, Per Madsen og Ole Degn: Tre Danske Kystsamfund i Det 19. Århundrede

Odense, Odense Universitetsforlag, 1993. 201 s., ill. ISBN 87-7492-980-1. Kr. 180,-.

Bogens forfattere beskæftiger sig med tre udvalgte kystsamfund i perioden fra slutningen af det 18. århundrede til starten af det 20. århundrede. Det drejer sig om Thorøhuse på Vestfyn (Hans Chr. Johansen), Thorup Sogn i Nordsjælland (Per Madsen) og Nymindegab i Vestjylland (Ole Degn). De behandles i tre selvstændige afsnit, som er bygget over samme koncept med en beskrivelse af topografi og befolkning, erhvervsforhold, demografi og familiestruktur.

Bogen er det danske bidrag til et fælles-nordisk forskningsprojekt, der skal belyse om den nordeuropæiske familietype med små hushold og overvejende to-generationsfamilier også dominerer i kystsamfund, hvor man overvejende ernærede sig ved søfart og fiskeri.

Dette bærer bogen præg af på godt og ondt. De to første kapitler i hvert afsnit præsenterer de enkelte lokaliteters topografi, erhvervsforhold og befolkning. Der er tale om en overfladisk præsentation, uden et overordnet samlende perspektiv, og man får ikke indtryk af at det er en kulturel/social helhed man har med at

gøre. Nærmest en beskrivelse af et samfund får man i afsnittet om Nymindegab. Men det bygger hovedsageligt på den eksisterende litteratur og bidrager derfor ikke med noget nyt i forhold til tidligere monografier. Det er således ikke kystsamfundene som sociale eller kulturelle enheder der er bogens hovedindhold, som bogens titel ellers kunne give indtryk af.

Bogens tyngde ligger i de enkelte afsnits to sidste kapitler. De rummer en gennemgang af et meget omfattende kvantitativt materiale, baseret på folketællinger og kirkebøger som er blevet bearbejdet i en database. Database giver mulighed for detaljerede oplysninger om enkeltpersoners og husstandes udvikling i det 19. århundrede, samt generelle demografiske oplysninger om fertilitet, dødelighed, ind- og udvandring fra sognene osv. Meget af denne viden bliver blot præsenteret, uden at den perspektiveres i forhold til de enkelte kystsamfund.

Ud af det meget omfangsrige materiale konkluderer forfatterne, at familieformerne i kystsamfundene ikke adskiller sig fra det øvrige Danmark. Men der er en tendens til at man gifter sig og dermed stifter selvstændigt hushold tidligere, end i de agrare dele af landet. Dette forklares med den frie adgang til fiskeriet og de relativt beskedne etableringsomkostninger, hvilket synes at være en plausibel forklaring.

Man må medgive, at formålet med forskningsprojektet er løst tilfredsstillende. Men den mangelfulde behandling af lokaliteternes sociale/kulturelle forhold får den konsekvens, at man let drager nogle uholdbare slutninger om kystsamfundenes betydning for familieformen eller mangen på samme. Hvordan kan f.eks. Hans Chr. Johansen hævde, at fiskeriets organisation ikke har nogen betydning for husstandenes sammensætning når han ikke redegør for fiskeriets organisationsform. Udover at det rent formelt er uheldigt at bruge noget man ikke redegør for, som forklaring, så kan man indvende, at netop fiskeriets organisation som partsfiskeri, som der tilsyneladende er tale om, muliggør en opdeling i små familieenheder.

Når det alligevel lykkes for H.C.J. er det fordi familieform i denne sammenhæng udelukkende er en kvantitativ størrelse,

hvor man ikke ser på familieformens *relationelle indhold*.

Bogens store svaghed er, at den opererer med familieformer og husstandsstrukturer som kvantitative størrelser, der kan sidestilles uden hensyntagen til de kulturelle og samfundsmæssige forhold de udspringer af. Var man gået seriøst ind i de enkelte kystsamfunds sociale organisering ville man med stor sandsynlighed have fået et langt rigere og mere nuanceret udbytte af det store empiriske arbejde der har ligget i at indsamle og bearbejde de demografiske data.

Torkil Adersen

Thorkild Høy og Jørgen Dahl: Danmarks Søer, bind 3

Søerne i Roskilde Amt, Københavns Kommune og Københavns Amt. Vedbæk, Strandbergs Forlag, 1995. 200 s., rigt ill. ISBN 87-7717-090-3. Kr. 388,-.

Tredie bind i denne flotte serie beskriver landets tættest befolkede egne med mange »kendte« søer.

Thorkild Høy skriver om søernes udviklingshistorie og om de forandringer menneskene har foretaget, mere eller mindre heldige, som følge af at de er blevet udnyttet som mølledamme, drikkevandsreservoarer, trafikveje og -recipienter (modtagere af spildevand). Bygningsværker og virksomheder med umiddelbar tilknytning til søerne får man også noget at vide om.

Efterfølgende skriver Jørgen Dahl om fiskeriet i de enkelte søer, såvel historisk som aktuelt, et emne, som der i tidens løb er opsamlet en god del materiale om, men som hidtil ikke har været offentliggjort i særlig høj grad. Han gør rede for fiskebestandene og for udsætninger og andre former for fiskepleje. Også om fuglelivet og om bemærkelsesværdige ting vedrørende faunaen i øvrigt fortælles der.

Værket er nu kommet til et område, fra hvilket der i forvejen foreligger en omfattende litteratur, så forfatterne har måttet skære og vælge, for ikke at sprænge rammerne, og de har fortrinsvis medtaget stof, der forekom dem mindre velbelyst andre steder, men der er rigelige henvis-

ninger til anden litteratur og en omfattende kildefortegnelse bag i bogen.

Dette betyder dog ikke, at de kendte søer er udeladt. »Søerne« i København og Mølleå-systemets søer har hver deres store afsnit, og det har Damhussøen, Utterslev Mose og Gentoftes sø også. En god del af de omtalte søer har været eller er forpagtede af Lystfiskeriforeningen, som i sin foreløbig 109-årige levetid har udfoldet en ihærdig udsætningsaktivitet. Yngel af f.eks. gedde, ål, sandart og aborre er udsat med held, men også mindre heldige udsætninger omtales, f.eks. mislykkede forsøg med ørred og regnbueørred.

Som i de to foregående bind, Vestsjællands Amt og Storstrøms Amt og Bornholm, får man også i det nye bind en tydelig fornemmelse af, at fiskebestanden i vore ferskvandssøer er »kunstig« og af, hvor mange søer der i tidens løb er indgået i Københavns vandforsyning – eller ligefrem skabt med henblik på denne: Damhussøen og Emdrup sø.

Alle søerne er gengivet i klare, lyseblå kort med dybdekurver, fremfundet i de kommunale arkiver eller, i de fleste tilfælde, opmålt af Thorkild Høy. Bogen er illustreret med mange, gode, store (daterede) farvefotografier, som gør det til en fornøjelse, bare at bladre i den.

George Nellemann

Leif Varmark:

Skrækeventyr for børn og voksne

Med tegninger af Pernille Kløvedal Helweg og efterskrift af Steen Visholm. København, Politisk Revy, 1994. 184 s., ill. ISBN 87-7378-120-7. Kr. 198,-.

Leif Varmarks personlige og veloplagte udgaver af 30 bloddryppende eventyr har flere formål. Det er et forsvar for den vulgære, barske og rå historie og det er et forsvar for den mundtlige fortælling.

Varmarks forhold til den mundtlige traditions karakter af flygtighed og personlig fremtræden i fortællingen tillader ham at fremføre historierne frejdigt - som han selv synes de skal være. I den forstand viderefører han den mundtlige tradition som han paradoksalt nok ønsker at genoplive med en bog. Men netop mundtligheden er et af

de stiltræk som han insisterer på i disse gendigtninger. Han nævner i forordet den mundtlighed han er stødt på i Evald Tang Kristensens optegnelser og blandt børn der i dag fortæller vittigheder og spøgelseshistorier. Også hans fastholden af barskheden i både form og indhold fremhæver han som væsentlig.

Leif Varmark konkluderer på denne baggrund, at han betragter sig selv »ikke blot som formidler, men måske i højere grad som fortæller, idet eventyrene på godt og ondt er mine personlige og selvstændige versioner af en dansk tradition..«.

Men hvad er det for en historie Leif Varmark vil fortælle? Han kunne antyde en national historie ved at fokusere på, at vi i Danmark faktisk ikke kender vores egen eventyrtradition, men i høj grad trækker på den tyske og franske tradition som brødrene Grimm redigerede og forskønnede - og på de eventyr som har været taget under behandling af Disney.

På den anden side fremhæver han at samlingen er udvalgt efter den tyske folkløst og psykolog Walter Scherfs liste over 27 eventyrtyper der retter sig specielt mod børn. Det gør disse historier til undtagelser i forhold til langt den største del af den folkelige eventyrtradition, som har været fortalt af og for voksne. De udskiller sig ikke primært ved at have børn i hovedrollerne men ved at disse børn ikke får prinsessen og det halve kongerige. De vender hjem til far og mor efter strabadserne og lever lykkeligt.

Scherfs liste er bogens overordnede disponeringsprincip, og Varmark har udfyldt den med så mange danske Scherf-eventyrvarianter som muligt. Hvor dette ikke var muligt fordi det aktuelle eventyr ikke kendes i danske kilder, har han gendigtet for eksempel Grimm.

Med bogens overordnede disponering fortæller Varmark en udviklingspsykologisk historie om fortælleformernes rolle for børns bearbejdning af de frustrationer og problemer de kommer ud for. Men han har udeladt de Scherf-typer som han mener er i modstrid med dansk tradition fordi de lader det onde vinde over de børn som er hovedpersoner. Præcis dette punkt fremstår dog indforstået og postulatorisk fordi

der mangler en udfoldet argumentation - og jeg bliver i tvivl om det er den nationale eller den psykologiske historie der egentlig ligger bag.

Den psykologiske side står dog stærkt i og med at bogens efterskrift er lavet af cand. psych. Steen Visholm. Han gør sig nogle overvejelser om skrækeventyrenes historiske bundethed og fokuserer derefter på eventyrenes historiske transcendens - deres evne til at tale til mennesker uafhængigt af tid og sted. Det munder ud i en opfordring til at bruge bogen som inspiration til samvær mellem børn og voksne hvor det at fortælle eventyr spiller en vigtig rolle fordi: »Skrækhistorier tjener paradoksalt nok til beroligelse, til bearbejdning af angst«. Ikke mindst den voksne...

Både forord og efterskrift er imidlertid for kortfattede til rigtigt at formidle de synspunkter og indsigter de præsenterer. Her er det Varmarks historier der må gøre arbejdet. Og de går til den med fuld kraft!

Bogen er herligt illustreret af Pernille Kløvedal Helweg: barskt, vulgært og enkelt - helt i forlængelse af historierne tone. Så bogen er en perle for alle som elsker at se (og høre) heksen havne i gryden med kogende vand, troldre der fremviser rumpen og diverse, kroppe der revner så blodet sprøjter og lille Katrine med kolort på stegepanden.

Björg Kjær

**Svend Aage Andersen et al. (red):
Køn og klasse. Årbog for arbejderbevægelsens historie, 23.**

København, Selskabet til forskning i Arbejderbevægelsens Historie, 1993. 293 s., ill. ISSN 0106-5912. Kr. 200,-.

Indledningen starter med en gennemgang af kvindernes arbejdsnedlæggelse på Rubens' Tekstilfabrik i København i juli 1886. Den umiddelbare årsag til arbejdsnedlæggelsen var utilfredshed med lønniveauet og mulksystemet, men dannelsen af vævernes egen Kvindelige Fagforening indikerer, at der stod andet og mere på programmet: kvindernes ret til medbestemmelse om deres egen stilling generelt. Organiseringen af kvinderne i fagfore-

ninger og diskussioner mellem fagbevægelsen og Socialdemokratiet stillede spørgsmålstegn ved, om arbejderkvindene havde fælles mål og interesser med arbejderklassens mænd. Konflikten på Rubens' Tekstilfabrik er historien om kvindernes ulige vilkår på arbejdsmarkedet der, på trods af eftertidens nedtoning, stadig er aktuell i den moderne ligestillingsdebat i 1990'erne.

Redaktionenens sigt med temavalget *Køn og Klasse* er, »at præsentere en række artikler der tilsammen bidrager med brikker til en historisk analyse af relationerne mellem køn og klasse«.

Vibeke Kolds artikel handler bl. a. om, »hvilken rolle kønsideologien spiller for den manglende ligestilling mellem kønne på arbejdsmarkedet i dag«. *Sonya O. Rose* foretager i sin artikel en analyse af den engelske industrialisering. *Svend Aage Andersens* artikel tager sigte på at give »et overblik over begrebsdiskussioner og teoridannelser indenfor den nyere arbejderkulturforskning«. Mandlige arbejdere kan bl. a. opdeles i 6 forskellige adfærdstyper og holdninger omkring lønarbejde, familien og livet udenfor arbejdspladsen. Der har ikke bare eksisteret én arbejdskultur eller én arbejderklasse. *Else Hansen* beskriver de kvindelige sygehus-økonomaers kamp for at blive anerkendt som professionelle fagfolk. Dette afstedkom forsøg på ligestilling med sygeplejerskerne og afstand til de formodentlige uuddannede tjenestepiger og kokkepiger. *Esther Petersen* beretter historien om sygeplejefagets professionalisering. Sygeplejerskerne blev i slutningen af det 19. århundrede først og fremmest betragtet som lægernes assistenter. Klassebegrebet bliver aktuelt i forbindelse med økonomaers og sygeplejerskernes forsøg på at opnå højere faglig identitet: sygeplejerskerne i Dansk Sygeplejeråd gav udtryk for, at de kom fra »de dannede klasser«, i modsætning til økonomaerne. *Tapio Bergholm* fortæller om kvindelige havnearbejdere i Finland i tiden omkring 2. verdenskrigs slutning. Kvindene i Kotka opnåede det bemærkelsesværdige resultat at få udlignet lønforskellen mellem kvinder og mænd efter en strejke sammen med de mandlige havnearbejdere. En af

de mange årsager til havnearbejderkvindernes succes i Kotka var bl. a., at de var nogle hårde negle...

En kendt folklorist, *Charlotte S.H. Jensen*, beretter om en række ugifte kvinder fra arbejderklassen og deres forsøg på at få foretaget illegale aborter i Danmark. De bedrestillede kvinder havde mulighed for at betale sig til »et diskret ophold«, mens mindre bemidlede arbejderkvinder ofte måtte opsøge kvaksalvere for at få foretaget en abort. Det materiale, der ligger til grund for denne artikel viser, at det ofte var arbejderklassens kvinder der blev straffet for at have fået en illegal abort. *Karin Salomonsen* har undersøgt seksualmoralen hos den underste del af arbejderklassen i en svensk by i 1950'erne. De svenske normer for arbejdernes ordentlige livsførelse passede ikke på dette såkaldte lumpenproletariat, men nærmere eftersyn gør det klart, at også disse folk havde værdighed, stolthed og solidaritet som var at ligne med den bedrestillede del af den svenske arbejderklassen og som eksisterede på de miljømæssige betingelser der var dette arbejderproletariat til del. *Liv Emma Thorsens* artikel handler om, hvordan genstande og erindringer udsiger noget om arbejderkulturen og klasseforskelle samt om normer og værdier. *Hilda Rømer Christensen* afslutter temadelen med en teoretisk gennemgang og tese-fremlæggelse »om hvordan udviklingen i de moderne kvindebevægelses strategier kan forstås ud fra en postmoderne position, og hvordan man metodisk kan aflæse denne historie«. Udenfor temaet redegør *Aage Hoffmann* for hvordan en anderledes læsning af kildemateriale omkring programmet »Fremtidens Danmark« afstedkommer forskydninger i de almindelige opfattelser af politikeres indflydelse og partier og fagforeningers forskellige holdninger til »at øve den største indflydelse på beslutningsprocesser i virksomhederne, staten eller fagbevægelsen«.

Helle Mathiasen

Idrættens tredje vej

- om idrætten i kulturpolitikken. Kulturens politik 2. Claus Bøje og Henning Eichberg, Idrætsforsk. Nordisk Kulturinstitut & Forlaget Klim 1994. 317 s. ISBN 87-7724-411-17. Kr. 295,-.

Idrættens tredje vej er nummer to bog i serien af bidrag til den store kulturpolitiske udredning som kultursociolog Peter Due-lund forestår for kulturminister Jytte Hilden. Bogen eller delbetænkningen er et kulturpolitisk debatoplæg, hvor forfatterne fremlægger en klar og tydelig stillingtagen til, hvordan de finder, at der i fremtidens kulturpolitik skal prioriteres inden for idrættens verden.

Hele bogens analyse er bygget op om en synsvinkel kaldet »den trialektiske model« med en stadig insistere på noget tredje, hvoraf også bogens titel skal forstås. På baggrund af dette trialektiske perspektiv analyseres virkelig mange aspekter af idrætten. I første del redegøres for idrættens historiske, kulturelle og samfundsmæssige placering. Anden del omhandler idrætsdeltagelse i dens forskellige former og omtalen af den trialektiske model. Tredje del ser på idrættens rammer udtrykt i arkitektur og økonomi m.m. Fjerde og sidste del rummer det kulturpolitiske budskab omkring den fremtidige prioritering og politik på området. Som det fremgår af ovennævnte temaer og sideantallet, kommer bogen både dybt og vidt omkring idrætten, som hele tiden ses med det trialektiske perspektivs briller.

Idrætsforsk, hvor bogen er produceret, findes på Gerlev Idrætskøleskole og er ét ud af tre danske humanistiske/samfundsvidenskabelige idrætsforskningsmiljøer. Herudover findes Københavns Universitet med Center for Idrætsforskning og Danmarks Højskole for Legemsøvelser samt Odense Universitet med Institut for Idræt. Idrætsforsk er ikke en universitær institution, men støttes økonomisk direkte fra kulturministeriet. Idrætsforsk har gennem tiderne markeret sig i de kulturpolitiske debatter med et kritisk perspektiv på den etablerede idræt. Bogen trækker helt naturligt på de andre idrætsforskningsmiljøers forskning og undersøgelser. Det

nutidige empiriske materiale stammer overvejende fra data om befolkningens idrætsdeltagelse og idrætsvaner, som kan aflæses af Socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelser, hvoraf den seneste er fra 1994.

Bogens forfattere har i mange år haft tilknytning til Idrætsforsk og er idag begge ansat der. Henning Eichberg (kultursociolog og historiker), er den forskningsmæssige kapacitet, der har udviklet det trialektiske perspektiv. Claus Bøje (nationaløkonom og forfatter), er den kulturpolitiske kapacitet og har, som ansat i kulturministeriet, været med til at udforme og præge samtlige tre kulturpolitiske betænkninger, der har omhandlet idrætten. Første gang i 1974 med »Idrætten og friluftslivet«, anden gang i 1983 med »Betænkningen om eliteidrætten i Danmark« og tredje gang i 1987 med »Betænkningen om breddeidrætten i Danmark«.

Når jeg kalder Den tredje vej for et kulturpolitisk debatoplæg er det netop fordi bogen med det trialektiske perspektiv er stærkt ideologisk præget. Bogens budskaber afspejler den idrætsforskning, som Idrætsforsk i dets 15-20 årige historie har været repræsentant for, og som har præget de politiske idrætsdebatter i samme periode. Det trialektiske perspektiv eller den trialektiske model bryder med nogle gængse antagelser i adskillige idrætspolitiske debatter. Med dette perspektiv gøres der op med det meget individualistiske og psykologisk prægede udgangspunkt. Der gøres op med en enheds- og dualismetænkning hvor det fremhæves, at der ikke er tale om én idrætskultur, men om flere kulturer. Ligeledes understreges det, at flerheden åbner op for kulturkampe. Med den trialektiske model ses idrætten som opdelt i tre kategorier eller modeller: præstationsmodellen, den sundhedspædagogiske model og kropserfaringsmodellen.

Det trialektiske perspektiv medfører, at det normative eller ideologiske budskab kommer til at dominere analysen. For eksempel fremhæves kropserfaringsmodellen af de tre kategorier som den rette vej - den tredje vej - som den vej idrætten bør udvikle sig og som den vej, der er politisk støtteværdig. Dette er yderst proble-

matisk set i forhold til empirien til undersøgelser af befolkningens idrætsdeltagelse, idet der ikke er belæg for en sådan idrætspolitisk konklusion.

Svagheden med den trialektiske model er, at der mangler empirisk forankring, den trialektiske model er ikke en empirifølsom model. Styrken er, at bogens forfattere erkender, at modellen har et forskningsmæssigt problem i forhold til at indfange den idrætslige »virkelighed« og idrætsdeltagelsens kvalitative betydning. Men som de så rigtigt understreger, så er dette et generelt problem i den danske idrætsforskning. Derfor er det også flot, at bogens forfattere foreslår og bruger livsformsanalysen, som løsningen på dette centrale problem. At inddrage livsformsanalysen som et svar på hvordan man kan indfange idrættens betydning for de idrætsdeltagende er et brud med den gængse idrætsforskning. Desværre er der som forfatterne helt korrekt anfører, endnu ikke publiceret meget forskning om idræt og livsformer. Forskning handler jo også om ressourcer og prioriteringer.

Desværre betyder den manglende publicering om idræt og livsformer at forfatterens inddragning af livsformsanalysen bliver mangelfuld. De inddrager livsformerne som beskrivende kategorier og får lavet nogle ikke teoretisk funderet korrelationer mellem livsformerne og de tre idrætskategorier. Dermed får anvendelsen af idræt og livsformer ikke de konsekvenser en livsformsanalyse som udgangspunkt ville få for hele bogen. Blandt andet ville bogens titel nok have være anderledes med en etnologisk livsformsanalyse, istedet for »Den tredje vej«, ville den nok være blevet kaldt »Idrættens tre veje«. Med respekt for den kulturelle forskellighed og mangfoldighed, der bør anerkendes både i idrætsforskningen og i idrætspolitikken. Skal der indvendes noget mod bogen så er det, at dens forfattere ikke rigtig gør dette. Den idræt og idrætsdeltagelse de bifalder, er primært den idræt der kan indfanges under kropserfaringsmodellen, og det betyder at den idræt og de idrætsdeltagere som kan henregnes under den sundhedspædagogiske model og præstationsmodellen ikke anerkendes. Derfor er »Den tredje vej« lidt på afveje, men allige-

vel er den absolut anbefalelsesværdig til alle der gerne vil være lidt klogere på Danmarks største folkelige bevægelse - idrætten.

Laila Ottesen

**Torben Pilegaard Jensen og
Mogens Nygaard Christoffersen:**
Kultur og arbejdsliv

Nr. 4 i kulturpolitisk skriftserie. Århus, Klim, 1994. 97 s. ISBN 87-7724-418-4. Kr. 150,-.

I forbindelse med den kulturpolitiske udredning »Kulturens politik« - igangsat og finansieret af Kulturministeriet - udgives en række publikationer, der har til formål at beskrive og analysere væsentlige erfaringer i dansk kulturliv siden Kulturministeriets oprettelse i 1961. *Kultur og arbejdsliv* er blot nummer 4 i en serie på i alt 16 publikationer omhandlende diverse delområder under Kulturministeriet - bl.a. spørgsmål om ophavsret, idræt, biblioteker, arkitektur.

Det er med andre ord et ambitiøst projekt, der er løbet af stabelen. Desværre synes jeg ikke, at indholdet i *Kultur og arbejdsliv* står mål med de forventninger præsentationen af projektet giver. Vist er der da interessante oplysninger, men helhedsindtrykket, som jeg må koncentrere mig om på den plads, der hér er til rådighed, er at anstrengelser og midler kunne have været brugt mere hensigtsmæssigt.

Bogen består af to halvdele skrevet af hver sin forfatter - begge sociologer. Torben Pilegaard Jensen skriver i *Det kulturpolitiske perspektiv i arbejdsmarkedsreformen* primært om de forbedrede muligheder som er blevet de arbejdsløse til del ved lovændringen i 1993. I artiklens første halvdel er der et helt urimeligt antal gentagelser af det vigtigste nye islæt i den nye arbejdsmarkedslovgivning - at den arbejdsmarkedspolitiske indsats i højere grad skal individuelt målrettes og tage udgangspunkt i den lediges helheds-situation. Her var en redaktionel stramning tiltrængt. Mere interessant er det da TPJ gennem tre fiktive eksempler forsøger at konkretisere, hvad reformen ville kunne indebære for den enkelte ledige. Her kom-

mer man længere end til lovens bogstav og intention. Noget tilsvarende gælder TPJs diskussion af mere overordnede perspektiver i arbejdsmarkedsreformen. Ved at sætte denne i relation til debatten om bl.a. borgerløn diskuteres hvor langt reguleringen kan strækkes, før en egentlig markedsregulering sættes ud af kraft.

Bogens anden artikel *Kulturvaner og arbejdsliv* af Mogens Nygaard Christoffersen forsøger at få hold på sammenhænge mellem arbejdsliv og kulturaktiviteter (det er kulturaktiviteter i ministeriel forstand: udnyttelse af offentlige kulturtilbud og deltagelse i organiserede kulturaktiviteter). Datagrundlaget er en undersøgelse af danskernes fritidsaktiviteter foretaget af Socialforskningsinstituttet, som MNC har udtaget oplysninger fra. Han har lagt hovedvægten på arbejdsløshedens betydning for kulturvaner og -interesser.

Blandt konklusionerne er, at længden af skoleuddannelse spiller en rolle for de fleste kulturelle aktiviteter, men at arbejdsløshed 'i sig selv' virker 'afgørende hæmmende' på deltagelse i kulturelle aktiviteter (hvordan man så end kan skille tingene så utvetydigt ad). Med andre ord betyder de arbejdsløses større tidsoverskud ikke at de deltager i flere aktiviteter. Materialet blotlægger endog, i følge MNC, en markant tendens til at isolere sig socialt. Man kunne indvende til hele det metodiske grundlag, at hvis man vil undersøge hvilke konsekvenser arbejdsløshed har for folks 'kulturinteresser' var det langt mere relevant, at forskeren fulgte udvalgte personer (fra forskellige sociale kategorier) over en periode med arbejde til en periode med arbejdsløshed; fremfor at lave et statistisk øjebliksbillede, hvor det forbliver et åbent spørgsmål, hvad de arbejdsløse ville have haft af kulturinteresser, hvis de var i arbejde, og omvendt, hvad de erhvervsaktive ville have lavet, hvis de ikke var i arbejde. Sådanne metodiske overvejelser ville have været på deres plads. Generelt har man en dårlig forståelse af, hvem der gemmer sig bag tallene (hvem er disse 'arbejdsløse'), og dermed hvilken udsagnskraft tallene reelt har. Det ville på den baggrund have klædt artiklen, hvis 'resultaterne' var blevet fremlagt på en mindre håndfast måde.

Alt i alt repræsenterer *Kultur og arbejdsliv*, til trods for brugbare indslag, ikke et, ellers tiltrængt, velreflekteret bidrag til forståelsen af hvordan 'kulturelle aktiviteter' indgår i forskelligartede livssammenhænge, og hvilken betydning de har.

Niels Jul Nielsen

Árni Björnsson: Saga dagana

Hátídir og merkisdagar á Íslandi. Mål og menning, Reykjavík 1993. 829 pp, noter, registre, ill. Summary: 'High Days and Holidays in Iceland' (p. 763-785). ISBN 9979-3-0551-7.

Næsten alt hvad der er skrevet om de islandske årsfester og mærkedage er skrevet af Árni Björnsson: siden 1956 er det blevet til ikke mindre end fire bøger og 10-12 større artikler og afhandlinger.

Og nu har han samlet al sin viden i et værk, der i sandhed må betegnes som hans *opus magnum*, ikke blot på grund af dets enorme omfang – mere end 800 sider – men også fordi det skaffede ham doktorgraden ved det islandske universitet.

Værket indeholder 66 studier i de forskellige fester, begyndende med 'Sumardagurinn fyrsti', der betegnes som de islandske nytårsfest. Alene dette bidrag fylder 17 sider.

Langt de fleste af de fester, Björnsson analyserer, kendes naturligvis også i Danmark, for såvidt som de to nationer har det fælles, at de begge er kristne. Derfor er værket også af den allerstørste interesse for den, der vil studere de danske fester. Ja, værket er nyttigt for den europæiske skikforskning i det hele taget.

Björnsson skriver klart, ja næsten pædagogisk, og overalt har han præcise noter og henvisninger. Hele det håndværksmæssige videnskabelige apparat er i orden.

Han bygger på et meget stort og også meget broget kildemateriale, lige fra sagerne og spørgelister udsendt af det islandske nationalmuseums etnologiske afdeling siden 1960 og til dagbøger, aviser og ugeblade.

Fortegnelsen over hans utrykte og trykte kilder, oplysninger om fortællere der har

bidraget til værket, henvisninger til hvor hans billedmateriale er hentet fra, en bibliografi over relevante islandsk og europæisk litteratur samt sted-, person- og emneregistre fylder tilsammen lige ved 50 sider!

Værket er værd at gå på opdagelse i. Det er som at besøge læsesalen på den islandske folkemindesamling. Værket i sig selv fungerer næsten som et arkiv eller et museum.

Det har været Árni Björnssons erklærede mål at efterspore oprindelsen til de islandske årsfester og at analysere deres udvikling gennem tiderne. Han kalder det selv for etnologiske studier, og »som det ofte er tilfældet med etnologisk forskning, må også andre discipliner inddrages, f. eks. litteraturforskning og sproghistorie, etymologi og arkæologi, men specielt de forskellige grene af historieforskningen, f. eks. økonomisk historie og kirkehistorie« (p. 763 i anm. s. overs.).

Med held kunne man ligeså godt kalde hans 66 studier for 'kulturhistorier', og det er sandelig ment som en anerkendelse. Árni Björnsson viser nemlig med al ønskelig tydelighed, at han er en fortræffelig kulturhistoriker, som uden de helt store teoretiske overvejelser, men med en sund kildekritisk sans kombineret med en solid viden og en omfattende belæsthed, har gennemløjet så at sige *alt* om de islandske årsfester og mærkedage set i en europæisk sammenhæng.

Bogens eneste 'fejll' er, at den er på islandsk! Vel er der et fyldigt referat på engelsk, men det er helt utilstrækkeligt, hvis man vil fordybe sig i Björnssons perspektivrige studier.

Ved hjælp af EU må det være muligt at skaffe midler til en engelsk oversættelse af værket *in extenso*. Urimeligt er det ialfald, at en bog som denne udenfor Island kun kan læses af de velsagtens forholdsvis få, som kan sproget. Det kan i den forbindelse nævnes, at da Vésteinn Ólason i 1982 skrev sin disputats om de islandske folkeviser, så gjorde han det på engelsk: The Traditional Ballads of Iceland. Historical Studies.

Iørn Piø

Hanne Willert:

Store familier i små huse

77 hus-familier i 1800-tallets Kyndby. Kultursociologiske Skrifter nr. 29. København, Akademisk Forlag, 1992. 168 s. ISBN 87-500-3041-8. Kr. 158,-.

Hanne Willert er kultursociolog. Formålet med bogen er, at undersøge de eksisterende familieformer i landbofolkningen i en omvæltning- og opbrudstid for landbruget, inden den massive indvandring til byen toppede. Herunder specielt »hvilke slags husstande de københavnske indvandrere var vokset op i«. Det centrale spørgsmål er: Hvis brokvarterets arbejdere levede i kernefamiliehusstande, var det så en familieform, de så at sige »havde med sig« fra de landsogne, mange kom fra? Og medførte det store samfundsmæssige opbrud i landbosamfundet og/eller indvandringen til byen ændringer i familiestrukturen?

Forfatteren indleder med en omfattende og dybtgående redegørelse for undersøgelsens baggrund samt anvendte metoder og kilder - kirkebøger, folketællinger, mandtalslister mv. Desuden berøres de problemer, som er knyttet til folketællingernes manglende konkrete specificering af erhverv og oplysninger om husstandens sammensætning. Vi får en diskussion af tidligere arbejder om familiestudier fra forskellige fagretninger, hvor den familiehistoriske forskning - navnlig i 1970'erne - fulgte to forskellige forskningsdiscipliner med hver sit sigte og forskellige metodetilgang. Et meget om diskuteret forhold var især »kernefamilien« versus »3-generationsfamilien«.

Den ene type undersøgelser, som navnlig historikerne repræsenterede, var baseret på tværsnitanalyse af befolkningen på et givet tidspunkt ud fra folketællingsmateriale. Den anden type, som etnologerne stod for, søgte at vise hvordan familiens og husholdets sammensætning samt dens funktion varierer under skiftende geografiske, økonomiske og sociale forhold. Henholdsvis en tværsnit- og længdesnitundersøgelse af befolkningen, som nåede til to forskellige resultater. Det er her forfatteren søger at gå videre. Med udgangspunkt i 1800-tallets demografiske

materiale fra Kyndby Sogn i Hornsherred sammenholdes de resultater, der fremkommer ved brugen af de to forskellige metoder.

Alt landbrugsjord i Kyndby var fæstegods under Svanholm Gods helt frem til 1860. Jordens fordeling mellem gårdmænd og husmænd var skævere end landsgennemsnittet i et sogn med få, store bøndergårde, med mange huse – og husfolk – heraf flertallet med ret små jordlodder. Landbruget var det altdominerende, herudover fandtes landhåndværk og lidt handel. De fleste husfolk var daglejere. Befolkningsstilvæksten var voldsom frem til ca. 1860; så magtede sognet tilsyneladende ikke at »opsuge« flere, hvorfor navnlig de unge mænd – særlig fra husene – vandrede bort. Det resulterede i en restbefolkning med et uforholdsmæssigt stort børneantal.

Tværsnitsundersøgelsen af husholdsstrukturen viser, ikke overraskende, at de store gårde havde de største og relativt homogene hushold med ansatte tjenestefolk, mange hjemmeboende børn og enkelte voksne slægtinge. Husfolkene adskilte sig fra gårdene ved deres indbyrdes forskelle. Flere hushold bestod kun af to personer. I de største – godt halvdelen – fandtes også hjemmeboende børn op til konfirmationsalderen men ingen voksne. Der indgik også en del plejebørn i hushold uden hjemmeboende børn. Hvorvidt der ud over slægtinge var tale om børn fra de såkaldte opfostringshuse i København, fremgår ikke, men det har været udbredt. Der var 3-generationsfamilier i 13% af husene, hvilket svarer til andre tværsnitsstudier. Ellers kan der ikke påvises nogen sammenhæng mellem husfolkenes forskellige erhverv og husstandsstruktur.

Men hvor tværsnitsanalysen viser stadier i et forløb, giver en forløbsanalyse over tid – hvori også bl. a. inddrages oplysninger fra kirkebøger – et helt andet og mere dynamisk billede af familiers livsforløb og enkeltpersoner i sognet. Der gives eksempler på såvel velstående som fattige familier samt hvorledes den enkelte husstand indlemmer andre end den *biologiske kerne* i familiehusholdet: »På trods af, at flertallet af husets familier på ethvert givet tidspunkt kun har bestået af familie-

medlemmer af den biologiske kerne, er der næsten 2/3 af disse familier, der i et eller flere tidsrum inden for den valgte 46-årige periode, har været udvidet med andre medlemmer af slægten. Flertallet af disse *udvidede familier*, har været såkaldte *fuldstændige* eller *ufuldstændige* 3-generationsfamilier«.

Hovedparten af Kyndbys afvandrede husfolk mellem 1870 og 1900 kom således fra familier, der ikke i den grad var lukket for omverdenen, som tilfældet er med nutidens kernefamilie.

Resultaterne af forløbsanalysen kommer – ikke uventet – til et andet resultat end tværsnitsanalysen, bl. a. på grund af mangelfulde oplysninger i folketællingsmaterialet, som var hovedkilde til tværsnittet. Forløbsanalysen viser, at husstandene i gennemsnit var noget større, desuden at andelen af familier med ægtepar i to generationer var 23% i stedet for 17%. Hvad angår gamle over 60 år i 1870, så boede 2/3 af dem sammen med børnene, hvilket udgjorde godt halvdelen af 3-generationsfamilien. De gamle var altså sjældent overladt til sig selv, men blev underholdt af slægtinge. Hvad forfatteren i den forbindelse ikke gør opmærksom på er, at dette forhold i de fleste tilfælde vil fremgå af fæste- eller lejekontrakter. Det var en hovedregel, at den nye husfæster forpligtede sig til at tage forgængerens på aftægt – datidens mest benyttede forsørgelsesform for gamle.

Det er vel også en medvirkende årsag til, at forløbsanalysen viser et udpræget sammenfald mellem familiehushold, husstand og omsorgsfunktion for slægtens børn og gamle. Endvidere fremgår det, »at der eksisterede udpræget sammenhæng mellem det større jordbrug i husene, den geografiske stabilitet samt antallet af husstande med en 3-generationshistorie«. Husstande med mindst én 3-generationsfase i de større jordbrug var 64% mod 48% blandt de mindste jordbrug. Selv blandt husfolk med de mindste jordlodder udgjorde næsten halvdelen på et bestemt tidspunkt af familiens cyklus en 3-generationsfamilie. Analysen peger desuden på en relativ geografisk stabilitet i sognets befolkning frem til 1870 samt en højere forekomst af 3-generationsfamilier i for-

hold til andre lokaliteter. Forfatteren mener, at det muligvis hænger sammen med Svanholm Gods' jordpolitik for sine husfæstere, hvilket gav husfolkene mere stabile boliggrammer end flere andre steder i landet. Det er her en gennemgang af de pågældende hus- og fæstekontrakter kunne have understøttet denne formodning.

Mens tværnsnitsanalysen giver et godt bud på familiens udvikling over tid, kommer man i forløbsanalysen væsentlig tættere på den enkelte families »virkelige liv«. Resultatet viser, at forekomsten af 3-generationsfamilier hænger relativt mere sammen med, hvor længe familien har boet i sognet – og om forældrene også boede i samme sogn – end med overhovedets erhverv. Forløbet afslører også, at mange af de fattigste familier blev boende i det samme hus i flere generationer – igen forhold, som knytter sig til det stedlige Svanholm Gods' jord- og fæstepolitik.

Som svar på, om indvandrene til København »havde kernefamilien med sig«, konkluderer Hanne Willert til sidst: »at det havde indvandrene fra Kyndby ikke«. Ganske vist var husstandene af nogenlunde ens størrelse omkring århundredskiftet (med henvisning til andre undersøgelser), »men det var ikke lukkede, afgrænsede familier, men tværtimod husstande, der var parat til at tage andre personer udefra ind i fællesskabet, hvis der var behov for det«. Og om »hvor kernefamilien kommer fra« siges: at familien, »som vi kender den i det tyvende århundrede, er bundet af de samfundsmæssige eksistensbetingelser, som det moderne, kapitaliserende, urbaniserede industrisamfund stiller – ligesom landbofamilierne i 1800-tallet var bundet til datidens sociale og økonomiske rammer«.

Bogens styrke er den grundig analyse af et enkeltsohn. Dens resultater og perspektiver kan med fordel bruges i komparative analyser af lignende landsogne. Analysen og fremlæggelsen er imidlertid meget diskuterende. De mange underliggende delanalyser gør det vanskeligt at fastholde overblik og vigtige hovedlinjer. En opstramning af teksten kunne have lettet betydeligt. Og så savnes der i høj grad kort og billeder til supplerung af de geo-

grafiske forhold, det »virkelige liv« og af de mange, ellers udmærkede tabeller. Men bogen kommer tæt på et sogns beboere, på de enkelte familiers livscyklus og deres skæbne fra fødsel til død. Analyser, som vi i høj grad savner fra flere egne af landet.

Gunnar Solvang

Perti Anttonen og Reimund Kvideland (red):

Nordic Frontiers: Recent Issues in the Study of Modern Traditional Cultures in the Nordic Countries

Nordic Institute of Folklore (NIF) No. 27, Turku, Finland 1993.

En nordisk-baltisk konference der blev afholdt i Turku i 1992, danner grundlag for bogen »Nordic Frontiers: Recent Issues in the Study of Modern Traditional Cultures in the Nordic Countries«. 12 nordiske forskere, (flest folklorister, enkelte etnologer og en religionsforsker) har hver bidraget med en artikel, der i en redigeret form er skrevet på baggrund af deres oplæg. Artiklernes indhold og problemstilling bliver præsenteret i introduktionen af Perti J. Anttonen, hvilket overskueliggør og konkretiserer bogens indhold.

I forhold til bogens tema »moderne traditionel kultur«, opfattes »traditionel« og »moderne« ofte som modpoler, der kun paradoksalt kan forenes. Men som Perti J. Anttonen skriver i introduktionen, skal »moderne traditionel kultur« ses i det perspektiv, at modernitet fundamentalt er traditionel- og traditioner konstituerer kulturelle kategorier i det moderne samfund.

Stort set alle artikler omhandler dette aspekt af kultur, og hovedvægten af bogens samlede indhold er generelt lagt på begreber som kultur, tradition, modernitet, der hos nogle af forfatterne belyses i et postmodernistisk og etnisk perspektiv. Ligeledes bliver områder som narrativitet, nationalisme og massemediernes funktion i hverdagen m.m. analyseret. På trods af at flere af forskerne har studeret deres område i flere år er det stadigvæk aktuelle problemstillinger, der bliver diskuteret.

Perti J. Anttonen, skriver i introduktionen, at artiklerne giver et bud på, i hvilken retning den nutidige forskning går – og

peger i retning af nye veje, der kan studeres i fremtiden. Det kan diskuteres, hvorvidt den kan betragtes som »vejviser«, men generelt bidrager bogen med nogle spændende teoretiske og metodologiske diskussioner, som man som kulturforsker må forholde sig til.

Tanja Andersen

Bognotitser

*Inge Adriansen og Broder Schwensen:
Fra det tyske nederlag til Slesvigs deling
1918-1920*

Sønderjyske billeder nr. 5. Aabenraa og
Flensborg 1995. 80 s., rigt ill. ISBN
87-7406-078-3. Kr. 148,-.

Denne bog udgives samtidig på tysk og dansk i henholdsvis Flensborg og Sønderborg som led i et samarbejde mellem grænselandets historikere om at fremstille historien mere sagligt end den ofte bliver det.

Der er mere tekst og færre billeder end almindeligt i denne serie, for det tilgængelige materiale fortæller kun en begrænset del af historien – skriver forfatterne i forordet. Men det blev dog til godt og vel et billede pr. side i gennemsnit, og en kort, men grundig gennemgang af hændelserne forud for, under og efter afstemningen i 1920 – med gode kildehenvisninger.

Bogens slútbillede er fascinerende: et satellitfotografi i farver taget 6000 km oppe, på hvilket man kan se, at statsgrænsen er blevet en kulturgeografisk grænse mellem det intensivt dyrkede og dræned Danmark og det ekstensivt udnyttede, mere fugtige kvægland i Tyskland. G.N.

Otto Holzapfel:

Das deutsche Gespenst

Wie Dänen die Deutschen und sich selbst sehen. Wolfgang Butt Verlag, 1993. 127 s., ill. ISBN 3-926099-29-1.

Udgangspunktet for denne bog er de fordomme som en »typisk« tysker behandles med i dansk skønlitteratur fra midten af det 19. århundrede til i dag. Forfatteren selv er af dansk/tysk afstamning, så det må siges at være et oplagt emne. Skulle læserne nu forvente at få et nuanceret ind-

blik i hvordan dansk-tyske fordomme har blomstret gennem de sidste 150 år, så tager de fejl. Bogens målsætning er at afdække hvordan de »fejlagtige« fordomme om tyskerne er opstået og se på hvilken historisk udvikling man må kende for at kunne vurdere det danske »Nej« ved EF-afstemningen i 1992. Hertil har forfatteren anlagt hvad han selv kalder en folkløristisk vinkel på dansk litteratur. Bogen igennem undersøges forskellige danske forfatters holdninger til Tyskland og det tyske, og det fremstilles i høj grad som om, den almindelige danskers forhold til Tyskland kan afdækkes ved hjælp af enkelte forfatters meninger.

»Das deutsche Gespenst« behandler et uhyre spændende emne. Ved at nuancere sine tanker ville bogen imidlertid vinde væsentligt, således at man for eksempel kunne lære noget om de gensidige fordomme og fjendebilleder, der er bygget op gennem historien. Dette har forfatteren alle præmisser for at kunne afdække.

H.Pf.

Unni Lindell:

Gamle damer lægger ikke æg

Oversat fra norsk af Jens Christiansen. København, Borgens forlag, 1993. 128 s., Kr. 128,-.

Bogen er en samling af børns forunderlige og pudsige udsagn om gamle dage, alderdom og gamle mennesker, bl.a. deres egne aldrende familiemedlemmer. De små guldkorn optræder ukommenteret og uforklaret; ingen redegørelser for indsamlingsmetode og dejligt fri for indsamlerens eventuelle tolkninger af børnenes inderste meninger.

Der er altså tale om ren, pudserløjerlig underholdning med plads til læserens egen eftertanke, hvis det behager. Derfor et par eksempler fremfor mere omtale:

»Håret bliver gråt, fordi hjernecellerne skrumper ind.«

»En bedstemor er en dame, som ikke har tænder, og så har hun store lår. Hun lægger dem på natbordet om natten.«

»Det, jeg bedst kan lide ved morfar, er, at han er sig selv og ikke lader, som om han er et eller andet normalt menneske.«

»Hvis gamle damer vil være forelsket, må de snakke med portvagten på plejehjemmet først.«

A.L.B.

Jens Riise Kristensen: Havets heste

Skibsbygning og sejlads i vikingetiden. København, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1995. 96 s., rigt ill. ISBN 87-17-06520-8. Kr. 228,-.

Vore forestillinger om vikingeskibe er farvede af de kendte norske fund: Oseberg og Gokstadskibene. Men de er ikke repræsentative for tidens søfart: de er den øverste klasses overdådigt udstyrede og rituelt udrustede gravskibe.

De dagligdags skibe fandt man prøver på, da man i 1957 begyndte at udgrave de fem »Skuldelevskibe« i Roskilde Fjord.

Med udgangspunkt i et af disse skibe, et handelsskib af den type, man kaldte en knar, gennemgår forfatteren detaljeret, hvordan skibet er blevet bygget, hvordan sejladsen er foregået, og hvordan livet ombord på et sådant handelsskib er foreløbet.

Bogen er forsynet med et stort antal instruktive tegninger, som sætter de tekniske forhold ind i en større sammenhæng, så man får et detaljeret indtryk af, hvordan dagligdagen formede sig til søs i vikingetiden.

G.N.

Jørgen Mentz: Krudtimperierne

Osmanner - Safavider - Moguler, 1500-1700. Herning, Systime, 1994. 136 s., ill. ISBN 87-7783-510-7. Kr. 160,-.

Osmannerne er ikke mere kun der, hvor peberet gror – de er vore naboer og medborgere, og kalder sig tyrkere. Behovet for at sætte sig ind i deres historie og kultur er

større end nogensinde, idag hvor vi lever side om side med tyrkere, iranere og pakistanere, samtidig med, at den gamle konflikt mellem kristen og muslimsk kultur på globalt plan bliver stadig skarpere.

Krudtimperierne (det kalder historikerne dem, ikke fordi de opfandt krudtet, men fordi de var dygtige til at bruge det) var de tre muslimske storriger: Osmannerne i Tyrkiet, Safaviderne i Iran og Mogulerne i Indien. De var i den behandlede periode højt udviklede og kunne måle sig med europæerne på alle områder. Militært udgjorde de en konstant trussel – var de ikke netop naboer til europæerne, så sad de på de områder, hvorfra Europa fik en del af de eftertragtede handelsvarer, eller på de områder, handelsvejene gik igennem. De tre stærke riger kom til at påvirke Europa på mange måder – osmannerne naturligvis mest.

Forfatteren er tidligere rektor ved Odense Katedralskole, og bogen er skrevet med henblik på historieundervisningen i gymnasiet og hf.

G.N.

Jesper Hjermind:

Det lille stoderleksikon

– om bumser, børster og vagabonder. Thorning, Blicheregnens Museum, 1994. 44 s., ill. ISBN 87-982951-6-0.

Denne lille bog er udgivet i forbindelse med udstillingen »Fra Skagen til Fakse« på Blicheregnens Museum – det må være derfor Sigfred Pedersens romantiserende skærslippervise er aftrykt bagi. Resten af den alfabetisk ordnede information om befolkningsgrupper uden fast bopæl er af mere barsk art: arbejdsanstalt, bistandslov, fattighus; men også termonilogier som tater, sigøjner, skøjer, kæltring og rakker er med – og forklarede uden de mange gamle misforståelser.

Også de vandrende håndværkssvende er med, men mere tilfældigt: geschenk og svendehjem. Sidstnævnte modtog også ikke-håndværkere på vandring. Et lille udstillings-supplement med mange gode oplysninger, og med en ret omfattende literaturliste.

G.N.

Den Ungdom

Temanummer af Social Forskning. København, Socialforskningsinstituttet, 1995. 84 s. ISSN 0908-00331. Begrænset, gratis oplag.

Socialforsknings Institutets publikation »Den Ungdom« er en antologi om den seneste ungdomsforskning og debat om ungdomskultur. Emnerne for artiklerne spænder fra statistiske fakta om unges sociale forhold til mere debatterende artikler om unges forhold til medier og om ændrede muligheder for etablering af en kønsidentitet. Det fremgår, at der sker en stigende grad af polarisering blandt unge. Dem der klarer sig godt klarer sig rigtig godt, og det er de fleste. Samtidig er der en restgruppe, der får det sværere. I flere af artiklerne vises det, at ungdomsdebatten også er en debat om den måde vi har indrettet vores samfund på, ungdomspolitik belyser en væsentlig del af moderne socialpolitik.

K.M.B.

Anders Linde-Laursen og Jan Olof Nilsson (red.): Møjligheternes landskab

Nordiska kulturanalyser. Nordiska rådet: Nord 1994:21. Lund 1994. 240 s., ill. ISBN 92-9120-500-1.

Antologien er resultat af indlæg og diskussioner i forbindelse med Nordisk Sommeruniversitet kreds 7. Det overordnede emne er hvorledes kultur indgår i konstruktionen af rum for hverdag, erfaring og forståelse for enkelte mennesker inden for en nordisk og national horisont. Kultur eksisterer i rum og må nødvendigvis afspejle dette faktum. Men samtidig er rum altid kulturelle konstruktioner. Med dette udgangspunkt reflekterer fjorten nordiske forskere og kulturskribenter: sociologer, etnologer, geografer, historikere, kunstnere m.m. over hvilke forskellige betydninger rum og landskab har.

Blandt de dansksprogede bidrag kan nævnes Anders Linde-Laursens artikel om receptionen af Danmarksbilledet i to film: »Kongen bød« og PH's Danmarksfilm, Orla Vigsø's artikel om »Drømme om land og by« på valgplakater fra det norske

arbejderparti, Kenneth Olwig's analyse af landskabsbegrebet i Norden, Niels Kayser Nielsen om den belyste krop og kroppens udstråling. Disse bidrag samt en del fra de andre nordiske lande kredser om landskabet som centralt for konstruktionen af moderniteten og nationaliteten. Men udgangspunkterne og vinklerne er unægtelig meget forskellige!

T.D.

Michael Greifeneder (red): Det kultiverade Könet

NordNytt nr. 50. Viborg, Museumstjenesten, 1993 128 s. ISBN 87-87824-04-3.

Indledningen i dette nummer af Nord-Nytt skrives af en kvindelig deltager på et Högre-seminar i feministisk religionsvidenskab i England i 1992, Eva Lundgren. I 1989 havnede hun i Uppsala som docent i religionsvidenskabelig kvindeforskning, hvor hun var vejleder for etnolog, Denise Malmberg, og dennes doktorafhandling fra 1991, »Skammens röda blomma. Menstruationen och den menstruerande kvinnan i svenske tradition«. Denise Malmberg var også deltager i ovennævnte seminar sammen med andre etnologer, idehistorikere og teologisk interesserede. Eva Lundgren og seminardeltagerne har haft nogle yderst inspirerende faglige diskussioner, og det engagement og den energi, der opstår under sådanne forhold, sætter også sit præg på artikeludvalget. Såvidt jeg kan se, er kun en enkelt etnolog repræsenteret blandt artikelforfatterne. De øvrige kommer fra forskellige religionsvidenskabelige fagområder. Temaer, som berøres i denne udgave af Nord-Nytt, er bl.a. Gudindemyter, drømmen om den forstående mand, seksualitet som nydelse eller reproduktion, pigens ustadighed og feministiske forsoningsteologi.

H.M.

Indsendt litteratur

- ASK. Tidsskrift for Dansk Folkekultur. Nr. 21-22. Ballerup. Dansk Folkekultur, 1994. Ialt 70 sider, rigt ill. ISSN 0109-4718.
- NIELS-ARVID BRINGEUS (red): Religion in Everyday Life. Papers given at a symposium in Stockholm 1993. 214 sider, ill. ISBN 91-7402-250-4. SEK 168.
- BYHORNET, 1994, 1-4. Ballerup Historiske Forening. Ballerup 1994.
- MICHAEL CHESTNUTT (red.): Telling Reality. Folklore Studies in Memory of Bengt Holbek. Copenhagen Folklore Studies 1, NIF Publications 26. København & Turko, 1994. 294 sider, ISBN 952-9724-04-7.
- DEN GAMLE BY. Danmarks Købstadsmuseum 1994. Århus 1994. 136 sider, rigt. ill. ISSN 0909-945.
- K. CHR. JENSEN & JACOB VEDSTED: Ebeltoft, en søkøbstad. 72 sider, ill. Ebeltoft 1994. 87-98-3403-6-0.
- ERIK JØRGENSEN (red): Skolen i Birkerød 1868-1993. Fragmenter af Birkerød Gymnasiums historie i 125 år. Vedbæk, Strandberg 1993. 256 sider, rigt ill. ISBN 87-7717-0608. Kr. 200,-.
- PALLE LYKKE: Billeder af Vibys Historie, Aarhus Universitetsforlag, 1994. 46 sider, rigt ill. indbundet ISBN 87-7288-013-9 Kr. 88,-.
- NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK. København, Nationalmuseet og Nationalmuseets venner, 1994. 212 sider, rigt ill. ISSN 0084-9308. Kr. 285,-.
- NORD NYTT 56: Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning. Tema: Estnisk Etnologi. 126 sider ill. ISBN 87-87824-11-6. Viborg, Museunstjenesten, 1994.
- ASTA OLSEN: Afghan Craftsmen. København, Rhodos, 1994. 328 sider, rigt ill. indbundet, ISBN 87-7245-560-8. Kr. 300,-.
- ORD OG SAG Nr. 14. Århus, Institut for jysk sprog- og kulturforskning. 1994 56 sider. ISSN 0108-8025. Gratis så længe oplag haves.
- GORM PEDERSEN: Afghan Nomads in Transition. Copenhagen, Rhodos, 1994. 268 sider, rigt ill. ISBN 87-7245-561-6. Kr. 300,-.
- HELLE SCHUMMEL: Dragsholm gennem 700 år. Alle tiders Odsherred, Nykøbing S., Odsherreds Museum, 1994. 36 sider, rigt. ill. ISSN 0108-9846.
- KAI DETLEV SIEVERS und HARM-PEER ZIMMERMANN: Das disziplinierte Elend. Zur Geschichte der sozialen Fürsorge in schleswig-holsteinischen Städten 1542-1914. Neumünster, Wascholtz, 1994. 372 sider. ISBN 3-529-02479-1. DM 78,-.
- KAREN ELISABETH STUB: Christopher Krabbe - embedsmand, ægtemand og politiker i en brydningstid. Thorning, Blicheregnens Museum, 1994. 40 sider, ill. ISBN 87-982951-8-7. Kr. 35,-.
- SØNDERJYSKE ÅRBØGER 1994. Åbenrå, Historisk Samfund for Sønderjylland, 1994. 428 sider, ill. ISSN 0106-4452.

